

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
REGIONŲ PLĖTROS INSTITUTAS

AUSTĖJA PAŠVIESTYTĖ

*Studijų programos Lietuvių filologija ir komunikacija (specializacija: ryšiai su visuomene)
IV kurso studentė*

Laimė vaikų ir jaunimo literatūroje

BAKALAURO DARBAS

Darbo vadovė
Prof. dr. Džiuljeta Maskuliūnienė

Šiauliai 2019

TURINYS

I. ĮVADAS	3
II. LAIMĖS SAMPRATA FILOSOFIJOJE	7
2.1. Laimės apibrėžimo įvairovė	7
2.2. Laimės priežastys.....	9
III. LAIMĖS PATYRIMAS LITERATŪRINĖSE PASAKOSE	16
3.1. Šeima ir laimė vaiko akimis.....	16
3.2. Draugystė – laimės išraiškos forma	18
3.3. Žaislai – laimingos vaikystės atspindys.....	22
IV. LAIMĖS IŠGYVENIMAS PAAUGLIŲ REALISTINĖJE PROZOJE	28
4.1. Šeimos svarba paauglio laimei	28
4.2. Pripažinimo ir laimės sąsajos brandimo laikotarpiu	32
4.3. Paauglių meilė ir laimė	37
V. IŠVADOS.....	42
VI. SANTRAUKA	44
VII. SUMMARY	46
VIII. ŠALTINIAI IR LITERATŪRA.....	48
IX. METRIKA.....	51
X. BIBLIOGRAPHIC DESCRIPTION	51

I. ĮVADAS

Temos naujumas ir aktualumas. Laimė yra subjektyvus, nuolat analizuojamas ir tiriamas individo jausmas, sietinas su fiziologinių, dvasinių, komunikacinių poreikių patenkinimu, individualiomis vertybėmis ir gyvenimo sąlygomis. Net ir pats laimės troškimas yra bene vienas svarbiausių žmonių poreikių. Kaip teigia žymus italų gydytojas ir psichologas Claudio Mina, „laimė yra galinga kiekvieno mūsų veiksmo spyruoklė. Sąmoningai ar ne, visa, ką darome, darome dėl savo laimės; tikėdamiesi ją atrasti, mes renkames vieną ar kitą darbą, vieną ar kitą draugystę, vieną ar kitą pramogą ar bet kurį kitą dalyką“ (Mina 2007, 14). Nors kiekvienas individas laimės ieško savaip ir labai skirtingai, neretai laimė tapatinama su tam tikrais ekonominiais rodikliais, tačiau mokslininkų atliekami tyrimai rodo, jog laimės indeksą lemia ne ekonominė, o fizinė ir psichologinė žmogaus gerovė. Ne išimtis yra ir vaikai bei paaugliai, kuriems taip pat reikia laimės – ypatingo jausmo, „kuris priklauso pačiai žmogiškosios būties esmei, taip kaip jai priklauso ir mūsų kūno dalys bei psichikos galios: tai su mumis gimstantis, su mumis gyvenantis ir su mumis mirštantis poreikis“ (Ten pat). Kalbant apie paauglius ir vaikus, būtina pabrėžti, kad laimės sampratą jiems pirmiausia formuoja tėvai, o ir pats laimės suvokimas neabejotinai turi įtakos asmenybės augimui ir vertybių formavimui ateityje. Be abejo, laimingumas vaikų ir jaunimo gyvenime taip pat individualus, patiriamas skirtingai, todėl šiame bakalauro darbe gilinamasi ir bandoma analizuoti ne tik tai, kaip laimė suprantama filosofiniu požiūriu, bet ir tai, koks laimės suvokimas atskleidžiamas literatūrinėse pasakose ir jaunimo realistinėje literatūroje. Nors vaikų ir paauglių literatūros tyrinėjimams pastaruoju metu skiriama nemažai dėmesio, tačiau laimės kaip fenomeno santykis su literatūrinėmis pasakomis ir paauglių realistine proza nėra dažnas tyrimų objektas. Kadangi bakalauro darbo tema yra plati ir reikalaujanti išsamesnių tyrimų, remiantis mokslininkų išskirtais psichologinės žmogaus gerovės indeksais, bakalauro darbe vaiko ir paauglio laimė analizuojama per šeimos, draugų, pripažinimo, meilės ir daikto (žaislo) prizmę.

Aktualus ir laimės suvokimas filosofiniu aspektu. Reikšminga tai, kad Lietuvoje 2016 metais išleistas lenkų humanisto, mąstytojo, filosofijos istoriko Vladislavo Tatarkievičiaus (Władysław Tatarkiewicz) veikalas *Apie laimę*, pasirodęs po Antrojo pasaulinio karo, 1947 metais. Pats filosofas pastebi ir pabrėžia, kad „gausioje literatūroje apie laimę, susikaupusioje per pastaruosius porą tūkstančių metų, iš tiesų nerasime knygos, kuri aprėptų visetą jos problemų ir susistemintų jų sprendimus. Stebėtina, kad iki šiol dar nėra pasirodžiusi visapusiška knyga apie laimę, nors šitiek knygų prirašyta apie žmonėms kur kas mažiau reikšmingus dalykus“ (Tatarkiewicz 2016, 14). Lenkų humanistas pabrėžia, kad šis veikalas ir yra reikšmingas tuo, kad aprėpia visa tai, ką galima pasakyti apie laimę: „norėčiau, kad tokia būtų ši knyga: <...> kad neapsiribotų vienu klausimu, tegul ir svarbiausiu, viena koncepcija, nors ji atrodytų pagrįsčiausia, vienu receptu pasiekti laimę, nors jis atrodytų visų veiksmingiausias“ (Ten pat). Žinoma, šis pamatinis veikalas, kuriuo ir bus remiamasi

rašant bakalauro darbą, ištis daugiapusis, nes knygos autorius aprėpia ne tik teorinius, bet ir praktinius, istorinius, kalbinius, psichologinius, etinius ir kt. dalykus. Nors veikalas pradedamas aiškinant laimės sampratą įvairumą, vėliau nepamiršamas psichologinis aspektas ir apsistojama prie etikos klausimų. Pastebimos ir autoriaus pastangos pristatyti visą literatūrą, kokią tik buvo galima tuo metu sukaupti: „knygoje taip pat mėginu apžvelgti <...> įvairesnio pobūdžio literatūrą, kurioje vienaip ar kitaip kalbama apie laimę: šalia filosofų ir mokslininkų požiūrių – religinių ir socialinių rašytojų mintis, moralistų pastabas, eseistų aforizmus, poetų palyginimus, romanistų pastebėjimus, taip pat liaudies išmintį, perteiktą priežodžiuose, pasakose, legendose“ (Ten pat). V. Tatarkievičiaus veikalas, analizuojantis laimės suvokimą svarbus tuo, kad gvildena temą, svarbią ne tik suaugusiam žmogui, bet taip pat paaugliui ir vaikui, todėl laimės tema knygoje svarbi kiekvienam.

Kita monografija, aktuali analizuojamai temai, yra 2001 metais išleista Bronislovo Kuzmicko knyga *Laimė, asmenybė, vertybės*. Mokslininko knygoje nuosekliai ir detalai aiškinama laimės samprata, jos svarba ir problematika žmonių gyvenime. Autoriaus teigimu, „galvodami apie laimę, turime matyti visus žmogaus amžiaus laikotarpius, nes visus juos pulsuojančiu ritmu lydi laimė“ (Kuzmickas 2001, 62). Labai svarbus B. Kuzmicko požiūris į laimę jaunystėje ir vaikystėje – „šiame atvirumo, patiklumo, nekaltumo ir neapibrėžtumo amžiuje, kai gera ir bloga išgyvenama tiesiogiai, dar neskiriant aiškiau gėrio ir blogio“ (Ten pat). Monografijoje pateikiamas ir teorinis, ir praktinis požiūris, siekiantys apibrėžti laimingo gyvenimo suvokimą, laimės siekimo kliūtis. Knygoje autorius gvildena tokias aktualias temas kaip individas / individualumas, asmuo / asmenybė, vertybės bei gyvenimo prasmė.

Minėtina ir vienos ryškiausių XX amžiaus asmenybių – Bertrando Russello (Bertrand Russell) knyga *Žygis į laimę*, išleista 1999 metais. Filosofo, Nobelio literatūros premijos laureato B. Russello knygoje stengiamasi gilintis į laimės ir nelaimingumo priežastis. Pabrėžtina ir tai, kad šis anglų filosofas atsižvelgia į tokias temas kaip laimės kūrimas vaikystėje bei kituose amžiaus tarpsniuose, tėvų ir vaikų santykius ir jų kūrimą, vaiko auklėjimo ypatumus. Mokslininkas savo veikale stengiasi kuo aiškiau ir paprasčiau įrodyti tai, kad kiekvienas už savo laimę atsakingas pats. Svarbi ir autoriaus knyga *Bertrando Russello autobiografija (The Autobiography of Bertrand Russell)*, išleista 1967 metais.

Dar viena reikšminga psichologo Claudio Minos knyga *Menas būti: asmens raida ir laimė*, išleista 2007 metais. Knyga aktuali tuo, kad joje autorius samprotauja apie pagrindines individo vertybes, tarp kurių ir bakalauro darbe analizuotina vertybė – laimė. Vaiko, žaislo ir laimės sąsajos randamos reikšmingoje Loretos Žvironaitės knygoje *Žaidimas lietuvių vaikų poezijoje*.

Svarbu akcentuoti, kad yra reikšmingų ir kitų mokslininkų darbų laimės suvokimo tema. Pavyzdžiui, šiame bakalauro darbe bus remiamasi ne tik jau minėtais pamatiniais veikalais,

aiškinančiais laimės sampratą, bet ir išties reikšmingais straipsniais, mokslo darbais. Minėtina tai, kad laimės ir draugystės suvokimui itin reikšmingas Indrės Danėnaitės ir Lauros Šeibokaitės straipsnis „Draugystės požymiai ir jų struktūra viduriniojoje vaikystėje“. Aktualios ir Gražinos Skabeikytės-Kazlauskienės, Vitos Mozūraitės, Kęstučio Urbos, Živilės Krupickaitės knygų recenzijos, straipsniai, randami žurnale *Rubinitis*. Šiuose straipsniuose ir recenzijose aptariami laimės aspektai literatūrinėse pasakose ir paauglių realistinėje prozoje. Kalbant apie šeimą ir tėvų / vaikų tarpusavio santykius, aktualus psichologės Daivos Šarkiūnienės mokslinis darbas „Paauglių santykių su tėvais ypatumai ir tapatumo raida“, Tomo Ptakausko mokslinis darbas „Tėviškumo sąsajos su vaiko mokymosi pasiekimais“, Juozo Vytauto Udzilos „Tėvystės fenomenas: metodologija ir praktinis taikymas“ ir Daivos Bumblytės „Pažinimas kartu su tėvais – vertingiausias laikas vaikams“ straipsniai. Žaislo svarba vaiko pasaulyje atskleidžiama svarbioje Jono Laužiko publikacijoje „Žaislai kaip auklėjimo ir savišvietos priemonė“ ir Raimondos Valančienės publikacija „Žaidimas – pažinimas“. Paauglio pripažinimo tarp bendraamžių tema analizuojama moksliniuose Ugnės Širvinskaitės „Vaikų, sergančių psichikos ligomis, integracijos mokyklos aplinkoje vertinimas“ ir Vidos Misiūnienės „Paauglių, praleidusių pamokas dėl laikino sveikatos sutrikimo, emociniai bei elgesio sunkumai“ darbuose. Meilės svarba analizuojama Antano Paškaus knygoje „Žmogaus meilės“, o paauglių, sergančių onkologinėmis ligomis, problemos apžvelgiamos Eglės Rekašiūtės ir Irinos Banienės straipsnyje „Literatūros apžvalga: onkologinėmis ligomis sergančių paauglių psichosocialiniai sunkumai“.

Taigi, laimės tematika yra parašyta nemažai knygų, straipsnių, recenzijų ir kitų darbų, todėl analizuojama tema ir bakalauro darbas yra aktualūs.

Darbo objektas – laimės sampratos konstravimas literatūrinėse pasakose ir jaunimo realistinėje prozoje. Bakalauro darbe analizuojamos devynios įvairių lietuvių ir užsienio autorių vaikų ir jaunimo knygos, kuriose semantiškai svarbi laimės tema. Atsirenkant literatūrines pasakas, atsižvelgiama į knygų iliustracijas, nes „paveikslų knygos – tai pirmoji vaiko lektūra. Pažintis su knyga prasideda būtent nuo iliustracijos kaip vaiką supančio pasaulio vaizdų grafinės kopijos ar interpretacijos“ (Mozūraitė 1996). Darbe tiriama: Gintarės Adomaitytės *Karuselė* (2007), Evelinos Daciūtės *Laimė yra lapė* (2016), Ignės Zarambaitės *Skudurinukė* (2016), Griuelo Džonio *Skudurinės Onutės pasakėlės* (1995), Luiso Sepúlvedos *Apie žuvėdrą ir katiną, kuris išmokė ją skraidyti* (2018), Debi Gliori *Mylėsiu tave, kad ir kas nutiktų* (2018), Lauros Varslauskaitės *Mano didelis mažas Aš* (2016), Astridos Lindgren *Mes Varnų saloje* (1998), Džono Grino *Dėl mūsų likimo ir žvaigždės kaltos* (2015).

Darbo tikslas – atskleisti, kaip vaizduojama laimė, jos priežastis ir kliūtis filosofiniu požiūriu bei išanalizuoti laimės fenomeną literatūrinėse pasakose ir jaunimo realistinės literatūros kūriniuose.

Darbo uždaviniai:

1. Atskleisti Vladislavo Tatarkievičiaus, Bertrano Rusello ir Bronislovo Kuzmicko filosofiniuose darbuose pateikiamą laimės suvokimą, priežastis ir kliūtis, trukdančias laimei.
2. Išanalizuoti ir akcentuoti literatūrinėse pasakose atskleidžiamą šeimos, draugystės ir daikto (žaislo) svarbą laimingo vaiko gyvenime.
3. Išanalizuoti ir apibūdinti paauglių realistinėje literatūroje vyraujančią laimės sampratą meilės, pripažinimo ir šeimos kontekstuose.

Tyrimo metodologija. Bakalauro darbe, kuris yra interdisciplininio pobūdžio, remiamasi keliomis metodologijomis. Pirma, pristatant laimę kaip fenomeną filosofiniu požiūriu ir analizuojant laimės sampratą vaikų ir jaunimo literatūroje, pasitelkiamas literatūros filosofijos ir interpretacinis metodai. Anot Viktorijos Daujotytės, „literatūros filosofija nėra klasikinė akademinė disciplina. Daugelis jai svarbių klausimų gali būti gvildenami filosofų istorijoje <...> dalis literatūros filosofijai aktualių minčių priklauso ir estetikai, kultūros, meno filosofijai, literatūros mokslui, literatūros kritikai. Literatūros filosofijos objektas yra „surenkamas“, „sutelkiamas“, išsilaikantis ant ribų, ribose“ (Daujotytė 2001, 6). Antra, išskirtiems aspektams išgryninti naudotasi semantinė-struktūrinė analize, o duomenų palyginimui – komparatyvistikos analizės metodu. Profesoriaus Vytauto Kubiliaus komparatyvistikos metodas aiškinamas kaip toks, kuris „tiria tarptautinius literatūrinius ryšius, motyvų, žanrų, formų migraciją bei tipologiją, pasaulinės literatūros kaip raidos proceso dėsningumus“.

Darbo struktūra. Bakalauro darbą sudaro įvadas, teorinė dalis, tiriamoji dalis, išvados, santrauka, literatūra ir metrika.

II. LAIMĖS SAMPRATA FILOSOFIJOJE

2.1. Laimės apibrėžimo įvairovė

Nors laimės sąvoka nėra konkrečiai apibrėžta, nėra įsprausta į tam tikrus rėmus ar ribas, nes kiekvienas laimę suvokia, patiria ir jaučia skirtingai, tačiau į klausimą „Kas yra laimė?“ visais laikais bando atsakyti įvairiausių disciplinų mokslininkai, o tarp jų ir filosofai. Antai vienas žymiausių lenkų filosofų V. Tatarkievičius savo knygoje *Apie laimę* samprotauja, kad laimė yra pasitenkinimas. Anot autoriaus „būtent tai, ką vadiname pasitenkinimu, turi ne tik emocinį, bet ir intelektualinį sandą – kas yra patenkintas, tas ne tik džiaugiasi, bet ir teigiamai vertina tai, dėl ko yra patenkintas. Kaip tik todėl laimė apibrėžiama kaip pasitenkinimas“ (Tatarkiewicz 2016, 32). Akcentuodamas pastovios ir pilnutinės laimės reikalingumą, filosofas teigia, kad pirmiausia būtina suvokti ir atskirti laimės idealo ir realios laimės sampratas. Laimės idealą mokslininkas aiškina kaip „pilnutinį, absoliutų ir pastovų pasitenkinimą“, o kalbėdamas apie realią laimę pabrėžia, kad „jai galima taikyti tą patį apibrėžimą, skirtumas tik toks, kad ją nusakantys terminai – pilnatvė, visuma ir pastovumas – bus kitaip interpretuojami“ (Ten pat). V. Tatarkievičiaus teigimu, nors „pilnutinis ir pastovus pasitenkinimas gyvenimu pakankamai išskiria laimę, <...> vis dėlto esama atvejų, kai jo nevadiname laime. Taip būna tuomet, kai gyvenimas, kuriuo pats žmogus yra patenkintas, žiūrintiems iš šalies neatrodo trokšamas ir nenorėtume būti jo vietoje – tokio gyvenimo nepavadinsime laime“ (Tatarkiewicz 2016, 34). Šalia šių samprotavimų, vieną iš pavyzdžių filosofas pasirenka įvairias sunkias ligas, kada „ligonis jaučia nuolatinę euforiją, yra patenkintas viskuo. Tačiau matydami paralitiko laimę, dauguma žmonių tartų: tokio pasitenkinimo netrokštu. Taigi būseną, kurios nelinkime sau, negali būti laimė“ (Ten pat). Būtent todėl, laimės apibrėžimą filosofas papildė teigdamas, kad laimė privalo būti pagrįstas pasitenkinimas. Taigi, apibrėždamas laimę, mokslininkas pirmiausia suvokia ją kaip pasitenkinimą gyvenimo visuma. Filosofo nuomone, laimė privalo būti suvokiama kaip pilnutinis, pastovus ir pagrįstas pasitenkinimas.

Dar viena itin svarbi filosofinė laimės apibrėžtis išskiriama lietuvių filosofo B. Kuzmicko monografijoje *Laimė, asmenybė, vertybės*. Analizuodamas laimės fenomeną, pačią laimę filosofas apibrėžia kaip „įvairiapusišką ir nuolatinį pasitenkinimą gyvenimu, kylantį dėl to, kad yra patenkinami pagrindiniai poreikiai, o siekius atitinka realūs laimėjimai. Laimė kaip tik ir yra poreikių ir polinkių tenkinimą apibrėžianti sąvoka“ (Kuzmickas 2001, 21). Minėtina tai, kad laimės jausmas kiekvienam yra skirtingas, nes ir pati „laimė yra savita, intymi, tiksliai nenusakoma ir sunkiai palyginama išgyvenimų visuma. Kas tenkina ir džiugina vieną, gali nepatikti ir tik erzinti kitą, kas teikia laimę ar atneša nelaimę vienam, nebūtinai reiškia laimę kitam. Kiekvienas yra savaip laimingas ar nelaimingas“ (Kuzmickas 2001, 25). Panašiai kaip ir anksčiau minėtas lenkų filosofas

V. Tatarkievičius, aptariamasis filosofas B. Kuzmickas išskiria esančią realią ir idealią laimę. Lietuvos filosofas pabrėžia, kad „tarp idealaus vaizdinio ir realios laimės, kaip pasitenkinimo gyvenimu ir teigiamo savęs vertinimo, yra didesnis ar mažesnis, bet neperžengiamas skirtumas. Idealas yra kaip horizonto linija – kiek žingsnių žengiame link jos, tiek ji nuo mūsų tolsta“ (Ten pat). Tiesa, kalbėdamas apie realią ir idealią laimę, filosofas pabrėžia, kad nors dažnas žmogus mintyse ir susikuria savo idealaus gyvenimo vaizdinį, tačiau ne visada visiems tai pasiekama, nes „tam turi įtakos daugelis dalykų – individualūs polinkiai ir patirtis, artimų žmonių nuomonė, socialinės aplinkos įpročiai, kultūrinis išprusimas. Gyvenimo sėkmė labiau lydi tą žmogų, kurio laimės vizija yra daugiau ar mažiau tikroviška“ (Kuzmickas 2001, 24). Apibendrinamas savąją laimės sampratą, filosofas užbaigia samprotaudamas, kad „realiai laimei reikalingas vidinis turtingumas ir dvasinė harmonija, lydimas reiklios savistabos, kartu ir gebėjimas suvokti įvykių išgyvenimų santykinumą“ (Kuzmickas 2001, 28). Taigi, reikia pasakyti, kad B. Kuzmickas laimę suvokia kaip tam tikrą pasitenkinimą gyvenimu, visapusišką poreikių ir polinkių patenkinimą, reikalingą visai visuomenei. Mokslininkas įžvelgia realios ir idealios laimės skirtumą bei pateikia savo objektyvios ir subjektyvios laimės sampratą.

Savitą laimės apibrėžimą yra atskleidęs ir žymus filosofas B. Rusell knygoje *Žygis į laimę*. Įdomu tai, kad laimės suvokimas šiam filosofui kyla iš asmeninės patirties. Būdamas mažametis jis neteko savo tėvų ir nuo vaikystės jautė, kad jo gyvenimas ištis nepakeliamas: „Turbūt geriausias filosofijos, kurią noriu atskleisti, įvadas bus keli autobiografijos žodžiai. Aš negimiau laimingas <...> Penkerių metų aš jau mąščiau: jei išgyvensiu iki septyniasdešimties, tai iki šiol esu iškentęs tik keturioliktą savo gyvenimo dalį, ir jaučiau, kaip tiesiog nepakeliamas tvyro, driekiasi prieš mane nuobodulys. Paauglystėje neapkenčiau gyvenimo ir nuolat balansavau ant savižudybės ribos“ (Russell 1999, 14). Filosofas tvirtina, kad tik suvokęs savo trūkumus, pamažu tapęs abejingas sau, atsisakęs kai kurių troškimų, dabar mokslininkas jau mėgaujasi gyvenimu ir yra laimingas, nes „trys svarbiausios aistros vadovauja jo gyvenimui: meilės troškimas, žinojimo ieškojimas ir begalinis gailestis žmonijos kančioms“ (Russell 1967, 3)¹. Analizuotiname veikale laimę filosofas apibrėžia kaip užkariavimą, dėl kurio turi būti kovojama, jis turi būti tobulinamas ir gilinamas. Kalbėdamas apie laimę, mokslininkas išskiria dvi laimės rūšis, kurios „galėtų būti skiriamos kaip paprasta ir neįprasta, arba kūniška ir dvasinė, arba širdies ir proto laimė. Turbūt paprasčiausias būdas paaiškinti, kuo skiriasi tiedvi laimės rūšys, – tai pasakyti, kad viena rūšis prieinama bet kuriam žmogui, o kita – tik tiems, kurie moka skaityti ir rašyti“ (Russell 1999, 118). Paminėdamas skaitymą ir rašymą, Rusell konkretizuoja mintį pateikdamas ir konkretų pavyzdį. Būdamas mažas jis pažinojo labai laimingą žmogų, nemokėjusį nei skaityti, nei rašyti, o tik kasti šulinius. Tiesa, šis mokslininko sutiktas žmogus vėliau gavo teisę balsuoti renkant parlamentą, nors ir nežinojo, kas tai

¹ Citata iš anglų kalbos versta darbo autorės.

per institucija. Filosofas, paminėdamas šį žmogų, siekia parodyti tai, kad „jo laimė nepriklausė nuo intelektualinių šaltinių <...> arba bet kuriuo kitu įsitikinimu, kurį intelektualai laiko būtinu, kad galėtų mėgautis gyvenimu <...> Jo laimė rėmėsi fizine energija, tuo, kad turi pakankamai darbo ir gali įveikti nenugalimas kliūtis – uolas“ (Ten pat). Kalbėdamas apie laimės prieinamumą, viena vertus, filosofas pirmiausia mini mokslininkus, kurie, anot jo, šiuo metu yra laimingiausi žmonės, nes „mokslininko gyvenime yra visos sąlygos laimei. Jis turi veiklą, kurioje visapusiškai panaudoja savo sugebėjimus“ (Russell 1999, 120). Kita vertus, filosofas pabrėžia ir tai, kad yra ne tik tokia laimės rūšis: „nenoriu piršti minties, kad vienintelė įmanoma yra tik tokia pompastiška laimė. Iš tikrųjų, ji prieinama tik mažumai, nes reikalauja tam tikrų sugebėjimų ir interesų platumo, kuris pasitaiko nedažnai. Malonumo iš savo darbo gali semtis ne tik įžymūs mokslininkai <...> Darbo malonumas prieinamas kiekvienam“ (Russell 1999, 122). Darydamas išvadas apie savo laimės suvokimą, filosofas teigia, kad „laimingas žmogus yra tas, kurio nekamuoja vieningumo trūkumas, kuris nėra susipykęs su savimi ar kovojantis su visu pasauliu. Toks žmogus jaučiasi visatos pilietis, laisvai besigėrintis jos teikiamu reginiu ir besimėgaujantis jos teikiama džiaugsmu <...> Kaip tik tokia gili intuicija vienybė su gyvenimo srove teikia patį nuostabiausią džiaugsmą“ (Russell 1999, 200). Taigi, šio žymaus filosofo laimės apibrėžtis formuojama kalbant apie laimės siekiamybę ir tobulinimą. Minėtina ir tai, kad nors laimė ir yra suvokiama bei siekiama skirtingai, tačiau ji pasiekama kiekvienam, besimėgaujantiame gyvenimo srovės teikiamais džiaugsmais.

Taigi, apibendrinant pasirinktų filosofų laimės sampratas galima teigti, kad laimė vis dėlto suvokiama kaip tam tikras pasitenkinimas gyvenimo visuma, įvairių poreikių ir polinkių tenkinimas. Laimė, anot mokslininkų, yra kelių rūšių ir, žinoma, jas mokslininkai suvokia skirtingai, tačiau įžvelgiama ir keletas panašių ar net vienodų samprotavimų. Visi minėti mokslininkai pabrėžia, kad laimė skirta kiekvienam individui visuose gyvenimo tarpsniuose, tačiau kiekvienas ją priima, suvokia ir jaučia skirtingai.

2.2. Laimės priežastys

Akivaizdu, kad visais laikais žmonės laimę interpretuoja savaip ir tas skirtingas laimės suvokimas kyla iš turimų vertybių, asmeninių savybių, gyvenimo sąlygų, poreikių ir kitų aspektų, kurie kiekvieno žmogaus gyvenime yra individualūs. Laimė iš dalies priklauso ne tik nuo paties individo, bet ir nuo išorinių gėrybių, tokių kaip turtas, pareigos, valdžia ir kt. Kaip teigia žymus lenkų filosofas V. Tatarkievičius, „tam, kad žmogus būtų laimingas, reikia, kad jis būtų patenkintas savo gyvenimu, o tam, kad būtų patenkintas savo gyvenimu, reikia, kad jis vienaip ar kitaip būtų patenkintas pasauliu, o ir <...> žmogaus gyvenimas apima ne tik tuos įvykius, kurie vyksta jame pačiame, bet ir tuos, kurie vyksta išoriniame pasaulyje“ (Tatarkiewicz 2016, 159). Nesunku įsivaizduoti, kad daugelis žmonių yra įsitikinę, kad būtent išorinės sąlygos suteiks pilnavertišką

laimės jausmą. Kita vertus, anot filosofo, dėl laimės individas ir pats turi pasistengti, nes „gyvenimo patirtis jį dažniausiai moko, kad tos išorinės sąlygos nėra jau tokios svarbios, kad jos tėra papildomas, o ne lemiantis <...> veiksnys“ (Tatarkiewicz 2016, 160). V. Tatarkievičius, analizuodamas laimės priežastis pabrėžia, kad „didžiuliai žmonių laimę ko gero teikia šilti jausmai, siejantys žmones vienus su kitais, ypač meilė ir šeima“ (Tatarkiewicz 2016, 212). Kalbant apie laimę ir individų santykius, verta paminėti tai, kad „iš viso išorinio pasaulio neabejotiną indėlį į žmogaus laimę įneša kiti žmonės“ (Tatarkiewicz 2016, 162). Pabrėžtina tai, kad kiekvienas, savo aplinkoje turintis jį palaikantį ir mylintį žmogų, patiria bendravimo, pripažinimo ir buvimo kartu malonumą.

Išskirtinis V. Tatarkievičiaus požiūris yra į laimę ir daiktus. Anot mokslininko, daiktai yra ne tik vertingi, bet ir prie jų pačių žmonės būna prisirišę ir pripratę, o tai ir teikia laimės. Taigi, šio žymaus lenkų filosofo išskiriamos laimės priežastys apima žmonių tarpusavio santykius, šeimą, meilės jausmą, daiktų teikiamus malonumus.

Lietuvių filosofas B. Kuzmickas monografijoje taip pat apžvelgia keletą laimės priežasčių. Pirmiausia minėtina tai, kad viena iš objektyvių laimės priežasčių yra žmonės, su kuriais mes gyvename, susipažįstame, o būtent tai ir teikia mums pažinimo ir bendravimo džiaugsmą. Kita laimės priežastis – įgimti individualybės bruožai. Čia minėtinos tokios situacijos, kai vieni žmonės iš prigimties yra stiprūs, sveiki ir gražūs, o dėl šių bruožų patiria sėkmę, susilaukia daug dėmesio, pripažinimo, meilės ir, be abejo, jaučiasi laimingi. Mokslininkas atkreipia dėmesį, kad šie išskirti laimingo žmogaus bruožai dažniausiai ieškomi pereinant iš vaikystės, paauglystės į jaunystę ar iš brandaus amžiaus į senatvę. Anot B. Kuzmicko, laimės priežastimi galima laikyti gabumus ir su jais susijusius polinkius į vienokią ar kitokią veiklą. Mokslininkas pabrėžia, kad „iš dalies tai yra įgimstama, iš dalies susiformuoja vaikystės ir paauglystės metais, nors gali išryškėti ir vėliau“ (Kuzmickas 2001, 52). B. Kuzmickas akcentuoja, kad gabumai, kurie yra laiku lavinami, gali suteikti galimybę dirbti įdomesnę darbą, tapti kūrybingesne asmenybe, būti pripažintu visuomenėje, o „tai ir yra reikšmingos laimės sąlygos“ (Ten pat).

Kalbėdamas apie laimės priežastis, B. Kuzmickas jas sieja su vertybėmis, kurios, anot jo, skiriamos „į trumpalaikes ir trapias gėrybes ar į pastovesnes, universalesnes, mažiau nykstančias vertybes. Medžiaginės gėrybės <...> yra akivaizdinės, apčiuopiamesnės <...> bet kartu jos yra nepatvarios, lengvai pažeidžiamos ir prarandamos“ (Kuzmickas 2001, 76). Kur kas kitokios yra universalesnės, bendros visiems individams kultūrinės, dvasinės vertybės, teikiančios žmonėms laimės jausmą. Šios vertybės, tokios kaip meilė, šeima, tarpusavio santykiai kuriami pirmiausia būnant vaiku, vėliau paaugliu ir brandžiu žmogumi. Svarbu tai, kad, tinkamas vaikų auklėjimas, šeimos modelio kūrimas, tarpusavio meilė ir bendravimas ugdo asmenybę, kuri turi galimybę tapti žmogumi, besiorientuojančiu į universalesnes vertybes, dėl kurių žmogus „per visą gyvenimą

išlaiko asmenybės integruotumą ir gyvus interesus“ (Ten pat). Taigi, B. Kuzmicko išskirtos laimės priežastys pirmiausia susijusios su žmonių pažinimu ir tarpusavio bendravimu, įgimtais individualybės bruožais. Svarbiomis laimės priežastimis laikytini gabumai ir vertybės, kurios turi būti formuojamos jau nuo ankstyvos vaikystės.

Žymus XX amžiaus filosofas, sociologas B. Rusellas savo knygoje *Žygis į laimę* teigia, kad „tam tikros priežastys daugumai žmonių laimę daro neišvengiamą, bet jos yra paprastos: maistas ir pastogė, sveikata, meilė, sėkmingas darbas ir aplinkinių pagarba. Kai kuriems žmonėms dar būtina motinystė ir tėvystė. Jei jos trūksta, retas žmogus gali būti laimingas“ (Russell 1999, 195). Analizuodamas laimės priežastis detaliau, viena vertus, mokslininkas lygina daiktų turėjimo ir ryšio tarp individų laimę. Anot filosofo, esama tokių laimės šaltinių kaip tam tikros žavinčios žmonių idėjos, kokio nors pomėgio turėjimas. Kita vertus, mokslininkas pabrėžia, kad, vis dėlto yra žymiai svarbesnė laimės priežastis – tai domėjimasis kitu, šalia esančiu žmogumi, nes „tikra laimė labiau nei bet kas priklauso nuo to, ką galima pavadinti draugišku domėjimusi asmenimis ir dalykais“ (Ten pat). Šalia šių samprotavimų, B. Rusellas išskiria ir tokias laimės priežastis kaip meilė, prisirišimas ir švelnumas, teigdamas, kad „viena pagrindinių entuziazmo stygiaus priežasčių yra jausmas, kad žmogus yra nemylimas, o jausmas, kad esi mylimas, labiausiai tą entuziazmą žadina“ (Russell 1999, 142). Išskirdamas meilę kaip laimės priežastį, mokslininkas akcentuoja ir susižavėjimo bei saugumo jausmus, kurie, anot jo, negali būti atskirti nuo meilės. Filosofas pabrėžia, kad „saugumo jausmą žadina patirta, o ne duota meilė. Apskirtai tokį poveikį daro ne tik meilė, bet ir susižavėjimas“ (Russell 1999, 144). Kalbėdamas apie saugumo jausmą, B. Rusellas pateikia pavyzdį iš vaikystės pasaulio, kada būnant vaiku, tėvų meilė priimama natūraliai, vaikas džiaugiasi pasauliu, naujais potyriais, tačiau po šiais išgyvenimais slypi tam tikras saugumo troškimas ir vaikas jaučia, „kad tėvų meilė jį apsaugos nuo gresiančių nelaimių“ (Ten pat).

Kaip dar vieną laimės priežastį B. Rusellas išskiria šeimą, nes, anot jo, „norint būti laimingam šiame pasaulyje, ypač kai jaunystė jau praėjusi, būtina jaustis ne vien atskiru žmogumi, <...> bet ir dalimi gyvenimo tėkmės, srūvančios nuo pirmojo embriono į tolimą ir nežinomą ateitį“ (Russell 1999, 160). Apibūdindamas šią laimės priežastį, Rusellas pabrėžia, kad kuriant šeimą būtent motinystė ir tėvystė teikia tą begalinį laimės jausmą, nes „tėvai jaučia ypatingą meilę savo vaikams ir būtent tai yra šeimos pagrindas“ (Russell 1999, 161). Svarbu ir tai, kad begalinė tėvų meilė savo atžaloms vertinga tiek tėvams, tiek ir patiems vaikams. Taigi, nors B. Rusellas, analizuodamas laimės priežastis detaliau, pirmiausia lygina daiktų turėjimo ir ryšio tarp individų laimę, tačiau išskiria ir domėjimosi kitu, šalia esančiu laimę. Mokslininkas analizuoja ir tokias laimės priežastis kaip susižavėjimas, meilė, prisirišimas, švelnumas, saugumas ir šeima.

Taigi, apibendrinant galima teigti, kad visų analizuotų filosofų – V. Tatarkievičiaus, B. Kuzmicko ir B. Rusello – išskirtos laimės priežastys suvokiamos skirtingai, tačiau visi trys

filosofai išskiria tokias laimės priežastis kaip žmonių tarpusavio santykiai, šeima, meilės jausmas ir saugumas.

2.3. Laimės kliūtys

Nors kiekvienas žmogus savo gyvenime siekia laimės visomis įmanomomis priemonėmis, tačiau ne visi žino kaip tą laimę išsaugoti, nes neretai laimei trukdo pasitaikančios kliūtys, tokios kaip nerimas, baimė, skausmas, kaltė ir kt. Minėtina tai, kad kiekvienas individas kliūtis, kaip ir laimę, jaučia ir suvokia skirtingai. V. Tatarkievičiaus nuomone, „dauguma žmonių mano, kad žmogaus laimei labiausiai kliudo kai kurie išoriniai įvykiai. Visų pirma ligos ir mirtis, netektys ir pažeminimas“ (Tatarkiewicz 2016, 182). Laimingi žmonės dažnai įžvelgia kliūtis tada, kai netenka artimų žmonių, turto, pareigų ar pripažinimo. Visos filosofo įvardintos laimės kliūtys yra socialinės, biologinės arba viena su kita susijusios. Pavyzdžiui, mirtis ar liga yra biologinės laimės kliūtys, nes jų neįmanoma išvengti, o pažeminimas, priešingai – socialinė. Tačiau anot V. Tatarkievičiaus, socialinės ir biologinės kilmės kliūtys itin glaudžiai susijusios, nes „socialinės sąlygos, kuriomis žmogus gyvena, gali lemti žmogus mirtį, o biologinės, pavyzdžiui, luošumas arba negraži išvaizda – pažeminimą“ (Tatarkiewicz 2016, 183). Nors biologinių ir socialinių kliūčių, kad ir kaip stengiamasi, žmonėms dažniausiai nepavyksta atsikratyti, tačiau V. Tatarkievičiaus nuomone, visas išorines kliūtis galima įveikti labai paprastai, tereikia remtis taisykle: „Ko negalima pašalinti, tą reikia padaryti nekenksmingą. Kliūtis taps nekenksminga, jei neleisime, kad ji mus veiktų, jei nereaguosime į ją“ (Tatarkiewicz 2016, 185). Pabrėžtina ir tai, kad, anot mokslininko, negalint pakeisti socialinių ir biologinių kliūčių, reikia keisti psichologines sąlygas, nes „kliūtys mus veikia priklausomai nuo mūsų požiūrio į jas“ (Tatarkiewicz 2016, 183). V. Tatarkievičius pamini ir tai, kad „ne visos kliūtys yra išorinės, be jų, esama ir kitų, jos yra pačiame žmoguje“ (Tatarkiewicz 2016, 184) Svarbu tai, kaip žmogus nusiteikia ir priima pasitaikančias negandas kelyje į laimę, nes jei jis priima trukdžius kaip iššūkius ir nesibaimina – jie tikrai nėra kliūtis laimei. Taigi, žymaus filosofo požiūris į laimės kliūtis remiasi tuo, kad ne visada kliūtys yra išorinės, randama jų ir žmogaus vidiniame pasaulyje. Be to, kliūtys yra įveikiamos, tik reikia tinkamai nusiteikti.

Laimė, kaip jau minėta žymaus filosofo B. Kuzmicko, gali būti suvokiama kaip tam tikras pasitenkinimas gyvenimu, tačiau neretai kai kurie žmonės gyvenimo teikiamais malonumais džiaugiasi mažiau. Anot žymaus mokslininko, kiekvieno žmogaus laimei kenkti gali tokie jausmai kaip pyktis, nerimas, baimė, pavydas ir pan., nes „neigiami jausmai yra laimės priešai, o kai kurie tikri asmenybės griovėjai“ (Kuzmickas 2001, 84). Mokslininkas, analizuodamas laimės kliūtis pabrėžia, kad visi žmonės savo gyvenime negali pabėgti nuo individualių laimės trukdžių – skausmo ir kančios, kurią sukelia kiti žmonės. Filosofas akcentuoja šių laimės kliūčių neigiamumą teigdamas, kad „skausmas ir kančia yra blogis, didžiausias laimės priešas“ (Kuzmickas 2001, 85).

Kalbėdamas apie šiuos laimės priešus, B. Kuzmickas pabrėžia ne tik fizinį, bet ir dvasinį skausmą, vidinę kančią. Įdomu tai, kad filosofas akcentuoja žmonių jautrumo ribas šioms dvasinėms laimės kliūtims ir teigia, kad dvasinio pobūdžio kentėjimams „pasiekus tam tikrą laipsnį, mažėja jautrumas naujiems kankinantiems dirgikliams. Jie sukelia jau mažiau skausmo, nuo jų žmogus <...> darosi netgi abejingas savo likimui, nors tai, suprantama, laimės nedidina“ (Kuzmickas 2001, 91). Be skausmo ir kančios, sukeltos aplinkinių, filosofas kaip laimės kliūtį išskiria ir paties žmogaus graužaties ir gailesčio jausmą – kaltę. B. Kuzmickas teigia, kad „laimės požiūriu svarbiausia kaltė yra ta, kurią jaučia ir pripažįsta pats žmogus“ (Kuzmickas 2001, 94). Pabrėždamas kaltės jausmo svarbą laimės atžvilgiu, mokslininkas pripažįsta, kad suvokta kaltė labai svarbi žmogaus dvasiniam pasauliui. Šis jausmas, anot B. Kuzmicko, išgyvenamas kaip „apgailėstavimas, savęs smerkimas, nusivylimas savimi, savosios dorovinės tapatybės pažeidimas, vertybių išdavystė“ (Kuzmickas 2001, 95). Tokias emocijas išgyvenantis žmogus vargu, ar gali jaustis laimingas ir visiškai patenkintas gyvenimu.

Dar dvi laimės kliūtys, įvardintos mokslininko – nerimas ir baimė. B. Kuzmicko nuomone „nerimas yra nemalonus ir alinantis išgyvenimas, kylantis dėl nežinios, neaiškos rytdienos, nesaugumo, realios ar tik įsivaizduojamos ne dermės tarp norų ir tikrosios padėties“ (Kuzmickas 2001, 96). Apibūdindamas nerimą, filosofas teigia, kad šis jausmas – neapibrėžtas, „jis tarsi iš karto puola mus iš visų pusių, jo priežastys sunkiau atsekamos“ (Kuzmickas 2001, 97). Nerimo jausmą mokslininkas gana tiksliai susieja su vaikyste ir teigia, kad „vaikystėje išgyventas bejėgiškumas, kaip ir baimės abejingame pasaulyje jausmas, palieka pėdsaką sąmonėje“ (Kuzmickas 2001, 98). Todėl paauglys ar brandaus amžiaus žmogus, patyręs nerimą ar baimės jausmą vaikystėje, neretai vyresnio amžiaus tarpsnyje į kai kuriuos įvykius reaguoja iracionaliai, jį persekioja liguistas nerimas. Anot mokslininko, žmonės nerimauja kasdien dėl įvairių kasdieniškų dalykų ir atrodo šis jausmas neišvengiamas, tačiau jį galima įtraukti į savo dvasinį gyvenimą ir tada „konstruktyviai įveikiamas nerimas negriauna laimės ir tuo skiriasi nuo neurotiško nerimo, kuris ardo žmogaus vidinę harmoniją“ (Kuzmickas 2001, 100). Kalbėdamas apie baimę, filosofas pabrėžia, kad ji „paprastai turi konkretų objektą, kurį galima lokalizuoti erdvėje, nuo kurio galima pabėgti ir pasislėpti“ (Kuzmickas 2001, 97). Minėtina ir tai, kad vis dėlto žmonės dažniausiai bijo pačios nuolatinės ir ilgalaikės baimės. Anot mokslininko, „nuolatinės baimės <...> yra turbūt didžiausi subjektyvieji laimės priešai“ (Kuzmickas 2001, 103). Dažnai patiriamas baimės jausmas alina žmogų, smukdo asmenybę, nesuteikia pilnavertiško gyvenimo džiaugsmo.

Paskutinis mokslininko išskirtas laimės trukdis – nepasitikėjimas savimi. Šis jausmas kyla tuomet, kai žmogus jaučiasi nevisavertis, nepatrauklus kitiems, nepripažintas. Filosofo teigimu, „žmonių prielankumas yra bene svarbiausia laimės sąlyga“ (Ten pat). Aplinkinių pripažinimas, dėmesys stiprina mūsų pasitikėjimo jausmą, suteikia laimę, tačiau kitu atveju, pripažinimo ir

dėmesio nejaučiantis žmogus tampa uždaras ir nemato gyvenimo teikiamų malonumų. Kalbėdamas apie pripažinimą ir pasitikėjimą savimi, filosofas pabrėžia, kad paauglystėje šie jausmai išgyvenami labiausiai. Būtent jaunas žmogus, nepripažintas bendraamžių, paliktas artimųjų ar draugų, išgyvena ne tik vienišumo, bet ir nepasitikėjimo savimi jausmą. Kaip teigia mokslininkas, „vienišas jaunuolis išgyvena nereikalingumo, menkavertiškumo, gailėsčio sau, nevilties jausmus, laiko save per daug droviu, nerangiu, neįdomiu, nepatraukliu“ (Kuzmickas 2001, 117). Tokia savijauta ir tokie išgyvenimai tampa tikra laimės kliūtimi ir neteikia džiaugsmo. Taigi, lietuvių filosofo išskirtos laimės kliūtys yra skausmas, kančia, kaltė, nerimas, baimė ir nepasitikėjimas savimi.

Trečiasis analizuotinas filosofas – B. Rusellas – savo knygoje išskiria nemažai laimės kliūčių, tačiau svarbiausiomis galima laikyti tokias laimės kliūtis kaip konkurencija, pavydas ir viešosios nuomonės baimė. Kalbėdamas apie konkurenciją, mokslininkas pabrėžia, kad neretai žmogus yra pasirengęs kovoti už save, nes gyvenant nekovoiant, nedemonstruojant savęs ir nelyginant su kitais negalima patenkinti poreikių, teikiančių laimės. Vis dėlto, šiuolaikiniame pasaulyje konkurencija jau per dažnai suvokiama kaip didžiausias laimės šaltinis, nes, anot filosofo „bėda kyla iš visuotinai priimtos gyvenimo filosofijos, teigiančios, kad gyvenimas yra varžybos, konkursas, kuriame pagarbą reikia atiduoti nugalėtojui“ (Russell 1999, 44). Pabrėžtina tai, kad nors dabar konkurencija ir laimė jau yra beveik neatsiejamos, vis dar lieka įsitikinusių, kad lyginant save su kitais laimę teikia ne pati sėkmė, o būtent meistriškumas ir pastangos.

Dar viena filosofo išskirta laimės kliūtis – pavydas, kuris šiuolaikinio žmogaus gyvenime vaidina didžiulį vaidmenį. Pavydo apimtas žmogus nevaldo savęs, nori pakenkti kitiems ir per šį jausmą pavyduolis ilgainiui tampa nelaimingas. Mokslininkas, kalbėdamas apie pavydą pabrėžia, kad šis jausmas dažnai pasireiškia vaikystėje, kai vaikui dar nėra vienerių metų, todėl „į tai kiekvienas ugdytojas turi atsižvelgti kuo švelniau ir dėmesingiau“ (Russell 1999, 68). Anot filosofo, kiekvienas, bendraujantis su vaikais, turėtų laikytis teisingumo taisyklių, pastovumo ir griežtumo. Svarbu tai, kad pavydo aistra neaplenkia ir suaugusiųjų pasaulio, o tai nepadeda siekti laimės.

Kitas B. Rusello išskirtas laimės trukdis yra viešosios nuomonės baimė, nes, anot filosofo „labai mažai žmonių gali būti laimingi, jei apskritai jų gyvensenai ir pasaulėžiūrai nepritaria tie, su kuriais juos sieja visuomeniniai santykiai, ypač tie, su kuriais jie gyvena“ (Russell 1999, 102). Labai svarbu, B. Rusello nuomone, kad ši laimės kliūtis dažniausiai yra jaunystėje, kai paauglys, kuris imasi naujų veiklų, išbando save, mokosi, nori būti pripažintas, yra atstumiamas ir jo nuomonė yra nepriimtina visuomenės. Tokiu atveju jaunas žmogus ilgainiui bijo reikšti savo nuomonę, užsisiklėndžia savyje ir jaučiasi nelaimingas. B. Rusellas tikina, kad viešąją nuomonę gerbti būtina tiek, kiek ji yra tikrai reikalinga, norint išvengti nemalonumų, konfliktų, o „visa, kas išeina už šių ribų, yra savanoriškas paklusimas bereikalingai tironijai ir gali visaip trukdyti laimei“

(Russell 1999, 110). Taigi, filosofo nuomone, pagrindinės laimės kliūtys yra įsigalėjusi konkurencija, dvasinis nuovargis, nevaldomas pavydas ir viešosios nuomonės baimė.

Apibendrinant galima teigti, kad analizuoti filosofai įvardija nemažai skirtingų ir keletą panašių laimės trukdžių, tačiau visi sutinka, kad kliūtys, kelyje į laimę, gali būti įveikiamos tik tinkamai nusiteikus ir priėmus tinkamus sprendimus.

III. LAIMĖS PATYRIMAS LITERATŪRINĖSE PASAKOSE

3.1. Šeima ir laimė vaiko akimis

Kaip teigia filosofas B. Kuzmickas, „vaikystė – žmogaus gyvenimo pradžia, kai formuojasi asmenybės pamatai, vaikystės įspūdžiai ir išgyvenimai turi poveikio visam tolesniam gyvenimui“ (Kuzmickas 2001, 62). Vaiko psichiką nuo pat gyvenimo pradžios veikia ir formuoja šeima. Aplinka, vieta, kurioje auga vaikas, yra svarbiausia vaikų ugdymo aplinka, nes joje vyksta vaikų socializacija – svarbiausias veiksnys, nulemiantis vaiko asmenybės raidą. Anot B. Kuzmicko, pirmiausia tėvai ir jų jausmai augina vaiko saugumo ir laimės jausmą, nes „palankūs ir ramūs suaugusiųjų santykiai su vaikais, ypač kūdikystėje, yra viena iš sąlygų, galinčių paveikti jų laimę vėliau“ (Ten pat). Jeigu vaikas jaučiasi mylimas, palaikomas suaugusiųjų, „formuojasi ta emocinė nuostata, kurią psichologai vadina pirminiu pasitikėjimu arba nesąmoningu įsitikinimu, kad pasaulis yra geras“ (Ten pat). Minėtina tai, kad šeimoje turi būti priimti tam tikri vaiko auklėjimo būdai, kurie, anot B. Kuzmicko, yra du – moralinis ir protinis lavinimas. Mokslininkas pabrėžia, kad „teigiami charakterio bruožai ir dorybės išugdomos tik laimės ir sveikatos puoselėjimo <...> keliu“ (Kuzmickas 2001, 63). Tai galima pasiekti jau nuo vaikystės pratinant vaiką orientuotis į objektyvųjį pasaulį, ugdantį vaiko interesus ir formuojantį ne tik psichiką, bet ir padedantį suvokti ir teisingai vertinti gyvenimo galimybes. Svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, kad būtent šeimoje perteikiamos ir puoselėjamos tėvams ir vaikams brangiausios žmogiškosios vertybės.

Šeimos ir vaiko laimei nemažai dėmesio skiria ne tik filosofai, psichologai, bet taip pat lietuvių ir užsienio literatūrinių pasakų kūrėjai. Antai lietuvių prozininkės, eseistės G. Adomaitytės pasakų knygoje *Karuselė* yra dvylika pasakų vaikams. Knygą puošia ryškios, šmaikščios, žymaus grafiko Rimvydo Kepežinsko sukurtos iliustracijos. Anot Živilės Krupickaitės, „svajingi, lyriški, romantiški rašytojos tekstai apie Paskutiniąją Taurę, Ežerinės ir Upinio meilę, liūdnas pasakojimas apie skėčių šeimyną, apleistą karuselę ir kiti, atrodytų, nesiderina su žaislingomis, šaržuotomis, šmaikščiomis iliustracijomis, bet gal to ir siekta – poetišką, nostalgiską toną atmiešti lengvu humoru?“ (Krupickaitė, 2008).

Analizuojant knygoje randamas šeimos ir vaiko laimės sąsajas, verta dėmesio yra pasaka „Skėčiai“. Šios pasakos adresatas neabejotinai yra ikimokyklinio amžiaus. Pasakos siužetas labai elementarus, pagrindinis veikėjas – personifikuotas daiktas, t. y. Skėčiukas. Jau pačioje pasakos pradžioje pasakoma, kad bus kalbama apie spalvotą skėčių šeimą: „Prieškambaryje gyvena skėčių šeima – tėtis Skėtis, mama Skėtienė ir mažas Skėčiukas. Tėtis juodas ir didelis, mama gėlėta, o Skėčiukas – taškuotas“ (Adomaitytė 2007, 33). Originalu tai, kad pasakoje aprašyti net ir personifikuotų daiktų jausmai, atskleidžiantys šeimos idilę: „Jie nelabai panašūs, bet vienas kitą

labai myli“ (Ten pat). Pagrindinis veikėjas, mažasis šeimos skėčiukas, apgailestauja, kad jų šeima niekada neišeina lyjant lietui kartu pasivaikščioti, nes tėtis dirba ir dirba, o Skėčiukas vaikšto tik su mama ir tik iš darželio, niekur kitur. Mažasis šeimos narys mąsto, kad tėtis yra matęs daug traukinių, autobusų, miestų, kitų įdomybių, o Skėčiukui „labai būna gera, kai tėtis, grįžęs iš kelionės, visą naktį pasakoja“ (Ten pat). Skėčiukas myli savo šeimą, nes joje jaučiasi saugus. Jis džiaugiasi, kad kai lauke nelyja, jis su savo šeima gali tinginiauti ir „kalbėtis visą naktį, o miegoti dieną, kai namuose ramu ir jauku. Tokia tylą...“ (Ten pat). Tiesa, nors Skėčiukas retkarčiais paliūdi, tačiau jis akcentuoja, kad Skėčių šeimos atstovai yra tikrai „laimingesni už savo šeiminius, kurie niekada neišeina į lietu trise, pernakt nė nemano kalbėtis, nes tėtis žmogus, grįžęs iš kelionių, temoka būti pavargęs“ (Ten pat). Taigi, šioje pasakoje bandoma atskleisti vaiko, gyvenančio laimingoje šeimoje, jausmus ir emocijas.

Kitas aktualus, vaiko ir mamos santykius atspindintis kūrinys – užsienio rašytojos ir dailininkės Debi Gliori knyga – *Mylėsiu tave, kad ir kas nutiktų*. Verta paminėti tai, kad knygoje labai svarbią vietą užima iliustracijos, kurių kiekviena itin kruopščiai ir ryškiai nupiešta, pavaizduotos ir smulkios detalės, spalvomis perteikta namų šiluma, jausmas ir gamtos grožis. Be to, kiekviena iliustracija palieka skaitytojams vietos savoms interpretacijoms.

Šioje literatūrinėje pasakoje galima rasti ne vieną atsakymą į vaikams rūpimus klausimus, o taip pat ir suprasti, kokia begalinė yra tėvų meilė vaikams ir sužinoti, kaip jaučiasi mažyliai, apsupti mylinčios šeimos. Jautrioje, paliekančioje daug vietos fantazijoms knygelėje, pasakojama apie svarbiausią dalyką, kurio vaikai tikisi iš tėvų – besąlygišką meilę, kuri niekada nesibaigs, kad ir kas nutiktų. Pagrindinis knygos veikėjas – mažasis lapiukas yra labai smalsus ir žingeidus, o tai galima sieti su filosofu B. Russello nuostata, kad „maži vaikai domisi viskuo, ką mato ir girdi, pasaulis jiems kupinas nuostabos, jie nuolat ir karštai trokšta pažinti“ (Russell 1999, 138). Taip pat mažasis lapiukas pasižymi užsispyrimu ir yra tikrai padingas. Vieną dieną jis ima ir supyksta, o kartu pradeda viską mėtyti, daužyti ir laužyti. Sulerimusi mama paklausia mažylio, kas jam nutiko, o mažasis pareiškia, kad jis esąs piktas ir niūrus, nes niekas jo nemyli. Išgirdusi šiuos vaiko žodžius, mama ima jį raminti ir guosti teigdama, kad savo mažylį lapiuką ji mylėsianti ir piktą, ir nepiktą. Vėliau mažasis smalsuolis kiekviename knygos epizode užduoda mamai keistus, tačiau prasmingus klausimus: „O jeigu būčiau aš lokys, vis vien mane mylėtum? Ar būčiau mielas tau, mamyt?“, „O jei pavirčiau vabalu staiga, vis vien mane mylėtum, ar apkabintumei mane?“ (Gliori 2018, 8). Į visus šiuos mažylio klausimus mama atsako pažadėdama vaikui jį mylėti, apkabinti ir lovytėje rūpestingai apkamšyti, kad ir kuo jis pavirstų. Knygos pabaigoje mažylis nesiliauja kamantinėjęs mamą ir jai užduoda dar vieną kitą klausimą. Mažajam lapiukui rūpi tai, ar meilė gali sulūžti, sudilti ir ar ją galima pataisyti, suklajuoti. Mama, stengdamasi atsakyti į sūnaus klausimą, pasako: „Aš ne tokia protinga, žinau tik tiek, kad esi man reikalingas“ (Ten pat, 17). Lapė, besąlygiškai mylėdama

savo vaiką, pakelia jį prie lango ir ragina pažiūrėti į žvaigždes: „Mažyli, į žvaigždes pasižiūrėk: kaip sklinda jų skaisti šviesa, nors kai kurių jau nebėra“ (Ten pat, 20). Lapiukas, išgirdęs šiuos mamos žodžius pasijunta laimingas ir saugus savo mamos glėbyje. Mažylis mąsto, kad žvaigždžių, kaip ir jo bei mamos meilė – amžina. Taigi, mažasis knygos herojus, uždavęs begalę klausimų mamai įsitikina, kokia svarbi vaikui yra šeima, kurioje jis gali jaustis mylimas, laimingas ir matyti pasaulio gerį bei grožį.

Apibendrinant galima teigti, kad laimė ir šeima vaikystėje – neatsiejami dalykai. Tai, kad vaikai šeimos meilę supranta kaip buvimą kartu, rūpinimąsi vienas kitu, švelnumą, meilę ir atsidavimą pabrėžia ne tik filosofas B. Kuzmickas, bet įžvelgti šiuos dalykus galime ir abiejose analizuotose pasakose. Atkreipiamas dėmesys ir į tai, kad kūrinuose vaikui perteikiamos svarbiausios šeimos vertybės, mokoma aplinkinio pasaulio subtilių, parodoma, kad šeimoje užtikrinamas vaiko saugumas.

3.2. Draugystė – laimės išraiškos forma

Draugystė dažniausiai apibrėžiama kaip intymus ir abipusis ryšys, kuris jau nuo mažų dienų glaudžiai susijęs su socialine vaiko adaptacija, savęs vertinimu, psichine sveikata, pažinimu. Kaip teigia mokslininkės I. Danėnaitė ir L. Šeibokaitė, „tarp kitų socializacijos veiksnių – šeimos, mokyklos, papildomo ugdymo įstaigų, žiniasklaidos – draugai turi stiprų ir tikriausiai unikalų indėlį į vaiko vystymąsi“ (Danėnaitė; Šeibokaitė 2009, 48). Nors ankstyvame amžiuje draugystė dar nelabai suvokiama, nes vaikai būna itin drovūs, tačiau būtent tėvai gali padėti savo atžaloms, įtraukti juos į bendravimą su kitais vaikais ir taip padėti surasti mažiesiems pirmuosius draugus. Savaime aišku, kad draugystės suvokimui svarbesnis yra priešmokyklinis ir vėlesnis vaiko amžius, kai vaikai jau pradeda po truputį suprasti draugystės esmę, savarankiškai susiranda draugus, pradeda jaustis laimingi turėdami bendraminčių. Draugas jau nebūtinai tas, kuris pavaišino saldiniu, o tas, su kuriuo jam smagu būti, linksma žaisti, kuris padeda ištikus bėdai, apgina ir paguodžia. Šiame vaikystės etape svarbu suvokti tai, kad nors vaikui neretai svarbesni tampa santykiai su draugais, nei santykiai su tėvais, tačiau ir šiame amžiaus tarpsnyje labai svarbus yra mamos ir tėčio palaikymas, auklėjimas ir kuriama atmosfera. Tiesa, kai kurie vaikai, nesulaukdami artimųjų palaikymo, pagalbos ir šiltų santykių ieško būtent draugų rate ir tikisi, kad tik draugai padės pajusti prisirišimą, ramybę ir laimę. Taigi vaiko laimei, be abejo, esminės reikšmės turi vaikų tarpusavio draugystė. Taip pat verta prisiminti ir tai, kad būtent vaiko socialinė aplinka ir šeimos, o ypač tėvų kuriama atmosfera, padeda ne tik bendrauti su bendraamžiais, bet ir pajusti bendravimo džiaugsmą vaikystėje.

Apie draugystę ir laimę kalba ir lietuvių bei užsienio literatūrinių pasakų kūrėjai. Štai Evelinos Daciūtės ir iliustratorės Aušros Kiudulaitės *Laimė yra lapė* pripažinta 2016 metų knyga vaikams. Kūrinys atskleidžia ypatingą istoriją apie berniuko ir lapės draugystę. Knyga pirmiausia išsiskiria originaliomis ir detaliomis iliustracijomis. Šioje paveikslėlių knygoje svarbu tai, kad nors teksto yra nedaug, tačiau kiekviena iliustracija, būdama subtili, pasakoja tam tikrą praradimo liūdesio ar laimės atradimo džiaugsmo istoriją. Knygoje verta atkreipti dėmesį į linksmas ir ryškias spalvas. Tiesa, ne visos spalvos iliustracijose linksmos – yra tamsesnių, o tai priklauso nuo herojaus nuotaikos.

Nors perskaičius knygos pavadinimą kyla mintis, kad pasakojimas bus apie gražią vaiko laimės istoriją, bet vis dėlto knygoje autorė vaizduoja išskirtinę šeimą ir jos vertybes. Pagrindinio knygos veikėjo – mažamečio Povilo šeima, kaip rašoma, yra „truputį kitokia“: gyvena medyje, Povilo tėtis pilotas, o mama – keramikė. Įdomu tai, kad Povilo šeima turi ir savo kasdienį ritualą – viso šeimos buvimą kartu prie gražaus, bandelėmis kvepiančio stalo. Skaitant knygą toliau, ryškėja ne toks idiliškas šios šeimos vaizdas. Tėtis, esantis ištis valdingas ir turėdamas aiškią savo laimės koncepciją, vieną dieną pateikia ją šeimai: „Kartą po darbo, tėtis grįžo linksmesnis nei anksčiau, išbučiavo mamą, pametėję į viršų Povilą ir pranešė, kad netrukus jie kelsis į kitą – didesnę – miestą, gyvens naujame – dar aukštesniame – medyje, kuris auga dar didesniame parke, o jis pilotuos dar galingesnę malūnsparnį. Viskas bus dar geriau! – pasakė tėtis“. Ir Povilas tada paklausia: „O jei mums užtenka dabartinio gerumo?“. O tėtis nukerta: „Gerumo niekada nebūna per daug. Visada gali būti dar geriau“ (Daciūtė, 2016). Griežtas tėčio bendravimas su vaiku nepadeda vaikui patirti laimės jausmo. Toks šeimos galvos kategoriškumas gali būti prilyginamas nepagarbai, kurią jaučia vaikas. Taip pat šioje situacijoje svarbu įžvelgti ir tai, kad ne tik berniukas jaučiasi beviltiškai, bet ir tėvas nepatiria laimės ir ramybės, nes „pilnavertišką motinystės ir tėvystės džiaugsmą šiuolaikiniame pasaulyje gali patirti tik tie, kurie įstengia giliai išgyventi pagarbą vaikams“ (Russell 1999, 165).

Povilo šeimos persikėlimas gyventi į kitą miestą, atrodo, neturėtų būti toks baisus, tačiau mažasis berniukas savo gimtajame mieste turi už save vyresnę, bet ištikimą draugę – lapę – ir nenori su ja skirtis. Berniukas su lape susitinka bent kartą per savaitę: „Labiausiai šiame kelyje Povilui patiko senos sūpynės. Ne todėl, kad pats būtų baisiai mėgęs sūptis. Dėl to, kad jose mėgdavo sūptis lapė. Ją berniukas ten sutikdavo ne kaskart. Bet sykį per savaitę – būtinai“ (Ten pat). Bendravimas su lape Povilui – geriausias ir prasmingiausias dienos laikas, nes vyresnioji oranžinė draugė jį moko dosnumo, pasakoja daug keistų istorijų, o jas išmoksta iš savo močiutės – senos ir išmintingos lapės. Mažasis berniukas ir pats mėgsta pasakoti lapei savo nuotykius ir problemas, o ryškioji draugė ne tik išklauso, bet ir gana gudriai pataria Povilui: „Mano senelis – protingas lapinas – sakydavo, kad viskas priklauso nuo to, iš kur pažiūrėsi – iš viršaus ar apačios, iš

kairės ar dešinės. <...> Paklausk manęs dar kartą, kai būsi viską, kas įvyko, apžiūrėjęs iš visų pusių“ (Ten pat). Kai kurie lapės patarimai labai paprasti ir vaikiški. Anot jos, norint, kad viskas praeitų, reikia kartais gerai pasisupti. Toks džiaugsmingas ir nerūpestingas lapės pasaulis įneša laimės spalvų ir į Povilo gyvenimą, nes berniukas kaskart besisupdamas šaukia, kad jo laimė yra lapė. Tiesa, kiekvieną kartą, eidamas pro ilgąjį kelią, Povilas stabteli ir patikrina, ar jo geriausia draugė vis dar yra, o jei ji supasi, berniukas nudžiunga ir jo diena pasidaro šviesesnė. Vis dėlto, Povilo tėvams nusprendus kraustytis į kitą miestą, berniukas apie tai kalbasi ir su lape, teisinasi jai, guodžiasi: „Bet aš nedingstu, mane išveža – tai ne tas pats. <...> Aš nenoriu niekur važiuoti, aš noriu būti čia. Tu pati geriausia mano draugė“ (Ten pat). Lapė, būdama kiek gudresnė ir išmintingesnė guodžia savo draugą kiek įmanydama ir aiškina jam, kad geri dalykai kartais paaiškėja po laiko, net jeigu ir iš pradžių jie atrodo siaubingi.

Nors lapės patarimai nuoširdūs, tačiau Povilui su šeima galingesniu malūnsparniu perskridus į didesnį miestą, didesnį parką, aukštesnį medį, buvo ne dar geriau, o dar blogiau. Povilas priekaištauja tėčiui, tačiau šeimos galva nepasiduoda ir reikalauja kantrybės: „Kur tavo žadėtas dar geriau?“ – kartą supykęs jis pasakė tėčiui. „Gal per mažai laiko praėjo, kad būtų dar geriau?“ – išgelbėjo tėtį mama. „Gal dar reikia truputį palaukti?“. „Tik kantriems – dangus, žvaigždės ir malūnsparnis“ – tarė tėtis“ (Ten pat). Toks tarpusavio nesutarimas priverčia Povilą toliau gyventi savo įprastą, liūdesio ir neteisybės kupiną gyvenimą, kol vieną dieną, eidamas namo, pasuka į visai nežinomą ilgą keliuką, nusėtą spalvotais, keistų formų akmenukais. Mažylis nauju keliuku bėga pasišokinėdamas, kol tolumoje pamato neįtikėtiną dalyką – sūpynes, ant kurių supasi oranžinė lapė. Rodos, kad Povilui ši akimirka sustoja ir jis sušunka: „Lape! <...> O tu iš kur čia atsiradai?“ (Ten pat). Oranžinė draugė, norėdama atsakyti į berniuko klausimą tiesiog tikina pajutusi, kad turi būti ten, kur ir mažasis Povilas. Abu draugai ima suptis ir džiaugtis vienas kitu, laiminga draugyste, o ir berniukas kartoja, kaip pasiilgo sūpynių ir nenustoja šaukęs, kad laimė yra lapė.

Taigi, analizuotas pasakojimas išryškina tėvų ir vaikų santykių svarbą, parodo, kaip sunku yra šeimai mokyti vaikus laimės, kai ji pati nemoka būti laiminga – nemoka puoselėti pagarbių bei asmenybės netraumuojančių santykių ir džiaugtis tuo, ką ji turi. Ši metų knyga atskleidžia ir laimės bei draugystės sąryšį, prasmę. Nors mažasis berniukas savo šeimoje ir nesijaučia suprastas, galbūt jaučia sau svetimą ir nepalankų pasaulį, tačiau bendravimas su lape jam suteikia džiaugsmo, ramybės bei padeda pajusti tikrą draugystę, kuri, anot mokslininkų, svarbi vaiko vystymuisi.

Kita analizuotina knyga – garsaus Čilės rašytojo Luiso Sepúlvedos literatūrinė pasaka *Apie žuvėdrą ir katiną, kuris išmokė ją skraidyti*. Joje vyrauja ryškūs veikėjų charakteriai, jausmingumas, humoras ir netgi dramatiškumas. Svarbu pasakyti, kad Lietuvoje prie šios knygos išpūdzio prisidėjo dailininkė Lina Dūdaitė. Jos sukurtos iliustracijos suteikia knygai ryškumo, vaizdingumo. Piešinių

spalvos sodrios, kai kur pernelyg ryškios, o kitur priešingai – tamsios. Spalvų gama ir piešiniai kūrinyje priklauso nuo situacijos, veikėjų nuotaikos, emocijų, jausmų.

Anot Kęstučio Urbos, „Sepūlvedos kūrinys įdomus tuo, kad mokslinės informacijos pateikta tik apie vieną personažą – žuvėdrą. Kiti veikėjai gyvūnai įdomūs kaip žmogiški charakteriai, kaip tam tikri suaugusių žmonių tipai, su jais susijęs auklėjamasis knygos turinys“ (Urba, 2016). Literatūrinė pasaka prasideda vienų iš pagrindinių veikėjų – žuvėdrų vaizdavimu ir pasakojimu, kaip migruojanti žuvėdra Kenga skrenda virš jūros ir yra netikėtai apliejama nafta. Sulipusiomis plunksnomis, silpna ji vis dėlto įstengia pasiekti Hamburgą. Ten žuvėdra nukrinta į balkoną, sutinka juodą katiną Zorba, kurio prašo trijų dalykų: išperėti jos kiaušinį, nesuėsti išsiritusio žuvėdriuko ir išmokyti žuvėdros jauniklį skraidyti. Visi šie pažadai vykdomi antrojoje knygos dalyje, kurioje taip pat matomas tikras ir nesavanaudiškas draugystės ir laimės sąryšis.

Kai katino Zorbo saugomas, mirusios žuvėdros vaikas išsiritas, mažylis pavadina katiną mama. Nors Zorbas ir nėra žuvėdriuko gimdytojas, nuo pat mažens ne tik kad nesuėda jo, bet stengiasi būti vyresniuoju draugu, aprūpina žuvėdriuką maistu: „Nuskubėjo į balkoną ir susitingęs laukė, kol kokia musė nutūps jam ant letenos. Gana greitai sumedžiojo vieną ir įteikė alkanam paukščiukui“ (Sepūlveda 2008, 42). Taip pat katinas žuvėdros mažylį apsaugo ir paslepia ne tik nuo piktų, rajone siaučiančių katinų, pelių, bet ir nuo savo šeimininko – žmogaus: „Kai tik išgirdo rakinamas duris, užvožė paukščiuką tuščiu vazonu ir atsitūpė ant jo. Laimei, žmogus neužsuko į balkoną, o iš virtuvės nesigirdėjo mažylio protesto riksmų“ (Ten pat, 45).

Mažyliui saugiai augant, katinas išsiaiškina, kad žuvėdros vaikas – patelė, kuriai būtinai reikia vardo. Kartu su draugų kompanija katinas Zorbas nusprendžia pagal katinų apeigas pakrikštyti mažąją žuvėdrą ir pavadinti ją Laimingąja, nes, jų manymu, „ateityje ji padarys ką nors puikaus, ką nors nepaprasta, ir jos vardas bus įrašytas į septintą enciklopedijos tomą, prie L raidės“ (Ten pat, 57). Vyresniųjų draugų kompanijoje žuvėdra, jausdama didžiulį švelnumą ir draugystės laimę, gana greitai auga ir stiprėja, kol vieną dieną ateina laikas mokytis skraidyti ir to išmokyti ją turi katinas Zorbas, kuris „laikėsi uosto katinų garbės kodekso. Jis pažadėjo merdinčiai žuvėdrai išmokyti paukščiuką skraidyti, ir tai padarys. Nežino kaip, bet padarys“ (Ten pat, 45). Nors Laimingoji iš pradžių nenori mokytis skraidyti, nes laiko save kate, tačiau išmintingesni, vyresniųjų pozicijoje esantys draugai jai paaiškina, kas yra skraidymas, kodėl ji turi skraidyti ir kaip to reikia išmokti. Nors katino Zorbo ir kitų draugų pastangos išmokyti žuvėdriukę skraidyti yra didelės, vis dėlto prireikia žmogaus pagalbos. Nors bendrauti su žmonėmis, kalbėtis su jais katinams yra nepriimtina, tačiau po didelių pastangų jie supranta, kad jiems reikia žmogaus pagalbos. Ilgai katinai renkasi patikimą žmogų, bet jiems pavyksta ir jie išsirenka katės Bubulinos šeimininką. Nors derybos su katės Bublinos šeimininku nėra labai lengvos, tačiau žmogus sutinka padėti katinams ir jų draugei Laimingajai. Poetas užneša žuvėdriukę į bažnyčios bokštą per lietų ir audrą –

tinkamiausią žuvėdroms skraidyti metą. Kai Laimingoji pradeda skristi, atsiskleidžia katino, kaip vyresniojo draugo pasiaukojimo, ištikimybės, draugystės ir laimės jausmas: „Zorbas žiūrėjo į žuvėdrą, kol nepajėgė atskirti, lietaus lašai ar ašaros aptemdė jam akis“ (Ten pat, 80). Nepamiršta tos draugystės ir Laimingoji, džiaugsmingai plasnodama ore dėkoja Zorbui už draugystės suteiktą laimę ir pagalbą: „Aš myliu tave. Tu labai geras katinas. Niekada neužmiršiu tavęs! Nei kitų katinų!“ (Ten pat, 79). Taigi, ši pasaka tik parodo skaitytojui tai, kokia svarbi draugystė, artimo draugo palaikymas, pagalba, jautrumas ir koks gali būti laimingas išgyvendamas tikrą draugystę.

Apibendrinant analizuotas pasakas galima teigti, kad abiejose jų reikšmingiausias motyvas – draugų santykiai, tolerancijos ir savitarpio pagalbos idėja. Nors Katinas Zorbas ir Povilo draugė lapė mažiesiems atstoja vyresnius draugus, tačiau amžiaus skirtumas nesutrukdo jiems patirti laimės, perprasti kasdienio gyvenimo smulkmenų, užmegzti tarpusavio ryšį, mokytis abipusio supratingumo. Pasirinktose knygose matyti, kad draugystei svarbu pasitikėti vienas kitu ir saugoti vienas kitą nuo negandų bei pavojų. Tai patvirtina ir minėtos mokslininkės, teigdamos, kad „draugystė su bendraamžiais gali atlikti apsauginę funkciją, kai užtikrinamas saugumas, pasitikėjimas“ (Danėnaitė; Šeibokaitė 2009, 48).

3.3. Žaislai – laimingos vaikystės atspindys

Psichologo B. Kuzmicko teigimu, laimę žmogui teikia ne tik artimas ryšys tarp šeimos narių ar draugų, bet ir tam tikros materialinės gėrybės – daiktai, kurie skirti „tenkinti neatidėliojamus fiziologinius ir psichologinius poreikius“ (Kuzmickas 2001, 58). Remiantis šiuo požiūriu pasakytina, kad ne išimtis ir vaikai, nes juos nuo mažų dienų supa ypatingi daiktai – žaislai. Juos galima suvokti kaip pirmuosius gyvenimo fenomenus, vertybių nešėjus, neatsiejamus nuo vaiko pasaulio, nes kaip teigia psichologas J. Laužikas, „vaikai drauge su žaislais gyvena ir per žaislus auga“ (Laužikas 1934, 49). Jau kūdikystėje mažylis gauna pirmuosius žaislus – lėlytes, piramides, minkštus meškučius ir kt., kurie sudaro sąlygas lavinti rankinius ir regimuosius siejamuosius veiksmus.

Vertėtų nepamiršti to, kad žaislas yra ir svarbi žaidimo dalis – tam tikras instrumentas. Žaisdami žaislais vaikai atsiduria netikėčiausiose situacijose, patiria daug įspūdžių, pradeda pažinti save ir išreiškia savo jausmus, mintis, siekius. Minėtina tai, kad žaidimą verta prilyginti visapusiškai asmenybės plėtotei, kūrybos veiklai, nes, „žaidimas – vaiko saviraiška, vaiko asmenybės tobulėjimo pradžia“ (Žvironaitė 2005, 5). Per žaidimą atsiskleidžiančius vaiko išgyvenimus galima pavadinti tam tikru kūrybinės dvasios pasireiškimu, todėl žaidžiančio-kuriančio vaiko veikla visada yra prasminga ir pažadina laimės jausmą. Pasitenkinimas žaidžiant taip pat gali būti susijęs ir su bendravimo tarpusavyje laime, rūpinimosi vienas kitu džiaugsmu, žaislo kaip

draugo parama. Laimės jausmas vaikams neretai siejasi ir su noru suvokti ir perimti svarbiausias vertybes, kopijuoti suaugusiųjų pasaulio peripetijas, įsijausti į gyvenimiškas situacijas ir atkurti jas žaidžiant: „Žaisdami <...> žaidimus vaikai susikuria savo pasaulį, padedantį pažinti realųjį. Įsivaizduojamame pasaulyje jie bando spręsti gyvenimiškas problemas. Vaikai kartoja, pervaidina, sugyvena savo potyrius. Taigi <...> žaidimai padeda vaikui iš savanaudiškos būtybės tapti visuomenišku žmogumi“ (Pamela 1997, 201). Būtent dėl šių vaikų siekių, žaislai ir žaidimai turi atlikti ugdomąsias funkcijas, padėti formuoti laimingą asmenybę.

Nors žaislų ir žaidimų įtaką vaiko laimei nemažai analizuoja ir vertina psichologai, pedagogai ir kitų sričių mokslininkai, žaislų ir vaikų santykiai aprašomi ir vaikų literatūrinėse pasakose. Šiame darbe vaiko ir žaislo santykiams analizuoti pasirinkti du kūriniai – Ignės Zarambaitės *Skudurinukė* ir amerikiečio rašytojo Džonio Griuelo knyga *Skudurinės Onutės pasakėlės*. Žinoma, šios knygos pasirinktos todėl, kad vienas įsimintiniausių vaikystės žaislų, o kartu ir knygų personažas – lėlė – yra bene tinkamiausias žaislas, siekiant atskleisti vaiko rūpinimosi laimę, savęs kaip suaugusiojo suvokimo džiaugsmą, bendravimo su žaislu malonumą.

Pirmoji analizuotina knyga – lietuvių rašytojos sukurta literatūrinė pasaka *Skudurinukė*. Pirmiausia verta paminėti knygos dailininkę Audronę Uzielaitę, kuri žavi savo sukurtais iliustracijomis. Knygos viršelyje menininkė vaizduoja kūrinyje sutinkamą lėlę, kuri vaiko sąmonėje suformuojama kaip linksma, ryškiu gėlių vainiku pasipuošusi, raudonskruostė veikėja. Visuose kituose knygos puslapiuose dailininkė nestokoja detalių piešinėlių, atkreipiančių dėmesį dėl ryškios, įvairios spalvų gamos. Skaitant kūrinį pastebima, kad iliustracijos interpretuoja, padeda savaip suvokti tekstą, apibūdina veikėjus. Kūrinio dailininkė savo piešiniais padeda vaikui geriau suvokti rašytojo reiškiamas mintis, idėjas.

Kaip jau ir buvo akcentuota, kūrinyje kalbama apie lėlę, kuri yra skudurinė, o jos vardas – Uršulė. Žaislas ypatingas tuo, kad moka kalbėti, bet tai žino tik Uršulės šeimininkė Anelė. Mergaitė, gavusi lėlę trykšta džiaugsmu: „Ak! Ji nuostabi, nuostabi, nuostabi! – kartojo mažylė, visa spindėdama iš laimės“ (Zarambaitė 2016, 8) ir yra įsitikinusi, kad jos su skudurine lėlyte bus neišskiriamos draugės, mylės viena antrą ir bus laimingos: „Ji paėmė į rankas dailią medžiaginę lėlę ir iškėlė priešais save. Skaidrios juodos akutės susitiko su šiltu mergaitės žvilgsniu“ (Ten pat). Pabrėžtina tai, kad Anelė besąlygiškai rūpinasi ir myli skudurinukę, nes kasdien „pindavo į kasas siūlinius Uršulės plaukus, prismaigstydamo juos žiedų ar smilgų, matuodavo drabužėlius, derindavo batukus“ (Ten pat, 13). Kartu su mama, mergaitė siuva Uršulei madingas ir ryškiaspalves sukneles, o taip pat lėlytė turi net savo naktinius marškinius, kurie pasiūti iš išaugtos Anelės pižamos. Tiesą sakant, Anelė ir jos mažoji lėlytė iš tikrųjų labai geros draugės, nes nuolat yra kartu – lankosi svečiuose, vaikštinėja, supasi, einą į parduotuvę, mokyklą, žaidžia, švenčia gimtadienius, o žiemą netgi pramogauja lauke. Šiuo atveju svarbus epizodas, kuriame vaizduojama, kaip Anelė ir Uršulė,

išėjusios iš parduotuvės, valgo saldinius, o popierėlius pasilieka, nes Anelė „tuos popierėlius rinko, vėliau prikišdavo ko nors ir su Uršule žaisdavo – vaidindavo pirkėją ir pardavėją“ (Ten pat, 22).

Vis dėlto, nepaisant gražių knygos epizodų, Anelė, kaip būdinga vaikams, kartą pasielgia tikrai neatsakingai ir dėl to jaučiasi prislėgta, nusiminusi, išsigandusi ir jaučia kaltės jausmą. Būdama prie jūros, Anelė maudosi ir džiaugiasi šiltais vandens pliūpsniais, o skudurinukę palieka ant patiesalo, netoli kranto. Jūros bangai šoktelėjus link kranto, Uršulė pradeda skęsti ir grimzti į smėlį. Laimei, netoliese buvęs berniukas ištraukia lėlę iš vandens, o Anelę, pamačiusią, kad jos geriausiai draugei atsitiko nelaimė, ištinka siaubas: „Pripuolusi stvėrė Uršulę į glėbį ir prapliupo giliai verkti. Juk galėjo jos amžiams netekti!“ (Ten pat, 32). Važiuodama namo mergaitė nepaleidžia savo brangiausios Uršulės iš rankų, guodžia, glaudžia ją prie širdies ir šildo savo meile. Kitame epizode nelaiminga jaučiasi Anelė, nes mokykloje mergaitė ne tik neturi draugų, bet ir iš jos tyčiojasi berniukai. Atėmę iš Anelės Uršulę, berniukai svaidda lėlytę tarsi kamuolį, o galų gale ir nuspiria. Nors mergaitė, matydama šią situaciją, verkia, ji nepajėgia priešintis vaikams. Berniukams nubėgus į pamoką, Anelė pribėga prie Uršulės ir kūkčiodama pradeda lėlę tvarkyti, glostyti ir atsiprašinėti. Įdomu tai, kad nors praėjusioje situacijoje Anelė ramino savo mažąją lėlę, dabar pati Uršulė savo šypsena guodžia šeimininkę: „Uršulė toliau sau šypsojosi, nors tuo metu skaudžiai maudė visą medžiaginį kūnelį. Skudurinukė niekada niekuo nesiskundė“ (Ten pat, 39). Šie analizuoti epizodai tik patvirtina, kokia stipri Anelės ir Uršulės draugystė, prisirišimas, rūpestis ir kokios jos laimingos, turėdamos vieną kitą.

Knygos pabaigoje pasakojama apie tai, kaip Anelė užauga, išmoksta skaityti, tampa savarankiška mergina. Be abejonės, suaugusiai mergaitei vieną dieną jau nebereikia žaislų ir Anelė išvyksta, o kartu pamiršta ir savo mylimiausią skudurinę Uršulę. Lėlytė ištisus metus laukia savo šeimininkės ir kiekvieną dieną pasitinka nauja viltimi: „Daug dienų, savaitių, mėnesių Uršulė tikėjo, kad netrukus Anelė sugrįš. Atsivers palėpės durys ir tekina atbėgs šešerių metų mergaitė, kuri tą lietingą pavasario vakarą įkvėpė jai gyvybės“ (Ten pat, 56). Svarbu tai, kad vieną dieną, Anei nusprendus aplankyti gimtuosius namus, pasikeičia ir Uršulės gyvenimas – jos laikas vėl pradeda suktis. Dabar jau suaugusi, Anelė nusprendžia apžiūrėti savo senus paliktus daiktus, o rausdamasi tarp dėžių randa savo vaikystės draugę, kurią „prispaudė prie krūtinės ir giliai pravirko. Panašiai kaip tada, kai buvo maža mergaitė“ (Ten pat, 59). Tą akimirką Uršulė vos nepaskęsta Anelės ašarų jūroje, bet vėl jaučiasi laiminga ir mylima. Parsivežusi lėlę į naujus namus, Anelė visą dieną skalbia, siuva, taiso savo senąją draugę, kurią anksti ryte randa Anelės dukra ir pradeda su ja žaisti. Vėl pasijutusi brangi, Uršulė jaučiasi tikrai laiminga ir reikalinga, o jos mažame kūnelyje ima plakti nors ir skudurinė, bet tikra širdelė. Taigi, galima teigti, kad ši Anelės ir Uršulės draugystė, nors ir patyrė nemažai išbandymų, nebuvo pamiršta. Lėlės ir mergaitės patirtos džiaugsmingos

akimirkos, prisiminimai teikė laimę ne tik joms abiems, bet tapo tarsi relikvija, perduodama iš kartos į kartą.

Kitame analizuojamame kūrinyje *Skudurinės Onutės pasakėlės* taip pat pasakojama apie mažą mergaitę Marcelę, visas jos turimas lėles ir vieną mylimiausią – Onutę. Svarbu paminėti tai, kad knygą iliustravo pats autorius, o ir piešiniai ištis ypatingi, spalvingi, skleidžiantys pažinimo džiaugsmą, pažadinantys vaikų smalsumą ir bandantys atkreipti mažųjų skaitytojų dėmesį į detales. Iliustracijų knygoje aptinkama tikrai nemažai, o ir visos jos vienaip ar kitaip atspindi parašytą tekstą ir tai padeda vaikams lavinti vaizduotę ir suvokti aprašomas situacijas.

Kaip ir pirmoje knygoje taip ir šioje pasakoje, pagrindinė veikėja į savo lėlės žiūri kaip į vaikus, o pati atlieka mamos vaidmenį – rūpinasi jomis, bendrauja, guodžia, migdo ir globoja, nes anot pedagogės Raimondos Valančienės, „iš pradžių vaikas su lėle atlieka tuos veiksmus, kuriuos jam parodo suaugusieji: lėlę supa, vežioja vežimėlyje, guldo į lovėlę, maitina, rengia.“ (Valančienė 2005, 6). Rūpinimasis savo geriausiomis draugėmis Marcelėi suteikia ir pareigos džiaugsmą, nes mergaitė nuolat prausia savo lėles, stengiasi, kad jos būtų švarios ir laimingos: „Grįžo su prijuoste ir pasiraitojusi rankoves. <...> Ji ėmė lėles po vieną ir tol šveitė šepečiu, murkdė muilo putose, kol jos vėl tapo švarios“ (Gruelle 1995, 14). Marcelė, kaip tikra mama, moko savo lėlytes deramai elgtis: „Marcelė išeidama gražiai susodino jas pasienyje ir įspėjo, kad dailiai elgtųsi, kol ji sugrįšianti“ (Ten pat, 9). Įdomu tai, kad kaip ir pirmajame kūrinyje, lėlės iš tikrųjų yra personifikuotos, nors prie Marcelės ar kitų šeimos narių jos bendrauja tik tarpusavyje: „kadangi lėlės prie žmonių niekuomet nekalba, jos žiūrėjo su meile akyse į savo mažąją šeimininkę, kuri sėdėjo nedidukėje raudonos spalvos supamoje kėdelėje, priglaudusi prie savęs Skudurinę Onutę“ (Ten pat, 24).

Nors mergaitė brangina visas savo lėlytes, seka joms pasakas, tačiau svarbiausia jai yra skudurinė Onutė. Šios lėlės svarbą paaiškinti galima tuo, kad ši lėlė kadaise priklausė Marcelės senelei ir dėl to mergaitė jaučia tokį stiprų ryšį su šiuo žaislu. Marcelė besišypsančią, apvilktą mėlyną su gražiomis mažomis gėlytėmis ir taškeliais suknele Onutę suranda palėpėje. Močiutė, pamačiusi Onutę nudžiunga, prisimena senus gerus vaikystės laikus ir perduoda ją laimingai ir besišypsančiai anūkei, o ši ištis džiaugsmingai priima senelei tokį brangų daiktą: „O senele! Ačiū, labai ačiū! – Marcelė apkabino senelę ir išbučiavo. – Mudvi su Skudurine Onute turėsime begales džiaugsmo!“ (Ten pat, 8). Svarbu akcentuoti ir tai, kad Onutė – senelės nepamiršta, brangi, prisiminimus ir nostalgiją kelianti relikvija, perduodama iš kartos į kartą.

Akcentuotina tai, kad Marcelė taip brangina Onutę, kad net gana skaudžiai išgyvena šioje, kaip ir praėjusioje analizuotoje knygoje, lėlės kelyje pasitaikančias sudėtingas ir nelaimingas gyvenimo akimirkas. Mergaitė jaudinasi dėl savo geriausios draugės, nes nuo pat mažens „vaikas mokosi globoti, rūpintis, užjausti lėlę visose situacijose, kurias vaikas vaizduotėje susikuria pats,

remdamasis patirtimi“ (Valančienė 2005, 6). Vienas iš pavyzdžių galėtų būti netikėtas Onutės išskalbimas. Nors skudurinukei nieko nenutinka, Marcelė šią situaciją vertina skaudžiai ir jaučia skausmą savo mažoje širdelėje. Kitas pavyzdys, atskleidžiantis Marcelės begalinę meilę Onutei – lėlės praradimas. Skraidydama aitvaru, Onutė nukrenta į medį ir jos niekas neranda. Suvokusi, kad galbūt neteko savo geriausios daugės, mergaitė išgyvena baisiausias savo gyvenimo akimirkas: „Marcelė beveik nevalgė pietų. Nei mamytė, nei tėvelis nepajėgė jos nuraminti. Kitos lėlės gulėjo vaikų kambaryje užmirštos. Niekas jų tą vakarą nepaguldė į loveles, nes Marcelė blaškėsi savo patale raudodama“ (Ten pat, 28). Nusiramina Marcelė tik tada, kai sukalba maldą už Onutę ir šis mergaitės poelgis tik parodo, kad lėlytė jai tikrai labai svarbi ir dėl judviejų draugystės Marcelė pasiryžusi padaryti viską. Onutei atsiradus, mažoji Marcelė trykšta džiaugsmu ir jos širdelė ima stipriai plakti iš laimės: „Oi, kaip jos širdelė ėmė plakti iš laimės! Mergaitė karštai prispaudė ją prie krūtinės. – Daugiau tu niekuomet neskraidysi aitvaru, Skudurinuke, – kalbėjo Marcelė, – nes man buvo taip liūdna be tavęs. Aš niekuomet neleisiu tau palikti manęs vienos“ (Ten pat, 32). Mergaitė džiaugiasi, kad jos geriausia draugė sveika ir jos vėl galės džiaugtis žaisdamos kartu, o ir pati skudurinė lėlytė jaučiasi laiminga, turėdama tokią mylinčią šeimininkę: „Smagiai sužibo Skudurinės Onutės batų sagučių akys, ji vėl atsigulė į savo lovelę, o jos galvutė buvo kupina meilės ir laimės minčių“ (Ten pat, 18). Reikia pasakyti, kad laimingai pasibaigusi istorija įstrigus medyje, nebuvo paskutinė. Onutė taip pat dingsta ir tada, kai besipešant dviem šuniukams, ji įkrenta į upę, tačiau neužilgo Marcelė su tėčiu ją suranda ir mergaitė netveria džiaugsmu: „Kai tėtis ištraukė Skudurinukę iš vandens, Marcelė taip stipriai prispaudė ją prie širdelės, kad visas vanduo iš vatos liete pasiliejo jai ant prijuostės. Bet mergaitė buvo tokia laiminga, vėl atradusi Skudurinę Onutę, kad visai nekreipė į tai dėmesio“ (Ten pat, 53). Kaip ir prieš tai buvusioje situacijoje, taip ir dabar, lėlytė Onutė yra, atrodo, laimingiausia lėlė pasaulyje: „Aš esu tokia laiminga, kad net miegas manęs neima“ (Ten pat, 54). Be to, už skudurinukės ir mergaitės draugystę be jokio pavydo džiaugiasi ir kitos Marcelės lėlės: „visos lėlės buvo taip pat laimingos, nes lengva rasti laimę, kai mylime vienas kitą ir esame vienas kitam malonūs“ (Ten pat).

Taigi, pasakytina tai, kad Marcelei lėlės – didelė dalis jos gyvenimo. Mergaitė ne tik kasdien rūpinasi savo mažosiomis draugėmis ir leidžia joms pajusti laimę, bet ir pati savo širdyje jaučia begalinį džiaugsmą, nes turi tokias šaunias drauges, kurių širdelės taip pat kupinos meilės ir gerumo. Patirti nuotykių, išgyvenimai, pokalbiai ir žaidimai kartu Marcelei tikrai įsimintini ir brangūs.

Apibendrinant galima teigti, kad išanalizavus du kūrinis – *Skudurinukę* ir *Skudurinės Onutės pasakėles* – pasakytina, kad svarbiausias motyvas yra draugystės teikiama laimė. Abiejuose kūrinuose dominuoja ypatinga materialinė gėrybė žaislas – lėlė, kuri neatsitiktinai siejama su nuotykiu, bendravimu, rūpinimosi, atsidavimo laime. Svarbu paminėti ir tai, kad abiejų knygų

pagrindinėms veikėjoms pavyksta atkurti suaugusiųjų gyvenimą savo žaidimų pasaulyje. Mergaitės stebi savo namų aplinką, susiduria su įvairiomis kliūtimis – praradimo baime, liūdesiu, skausmu, tačiau nesunkiai jas įveikia. Šeimos narių elgesį ir realius gyvenimiškus dalykus mergaitės perkelia į savo žaidimus su lėlėmis ir dėl to jaučiasi labai laimingos.

IV. LAIMĖS IŠGYVENIMAS PAAUGLIŲ REALISTINĖJE PROZOJE

4.1. Šeimos svarba paauglio laimei

Paauglystė – pereinamasis laikotarpis iš vaikystės į suaugusiųjų amžių, tai didžiulių biologinių, psichologinių ir socialinių pokyčių metas, kai prabyla instinktyvieji potraukiai ir poreikiai, ryškėja individualūs polinkiai. Anot B. Kuzmicko, „tai, ką sociologai vadina individo vertybinėmis nuostatomis, pradeda formotis baigiantis vaikystei, ryškėja ateinant paauglystės ir jaunystės metams“ (Kuzmickas 2001, 67). Verta pabrėžti ir tai, kad pasaulio suvokimas dažniausiai slypi vaikystės išgyvenimuose, o iš vaiko savijautos neretai susiformuoja paauglio savęs ir aplinkos supratimas.

Vieną iš svarbiausių vietų ne tik mažo vaiko, bet ir paauglio gyvenime užima šeima, kuri turi įtakos šeimos nario vystymuisi ir jo asmenybės formavimuisi. Šalia esančių žmonių buvimas labai svarbus ir paaugliui, nors neretai paauglystėje ir jaunystėje santykiai su tėvais yra lydimi prieštarų jausmų. Svarbu yra turėti tokią šeimą, kurioje vyrauja tam tikra tvarka, nes geriausi tėvų ir paauglių santykiai susiklosto tada, kai bendraujama demokratiškai, t. y. tada, kai tėvai ir vaikai diskutuoja tarpusavyje ir randa bendrus kompromisus. Anot D. Šarkiūnienės, labai svarbu, kad šeimoje „abi šalys liktų patenkintos priimant vienokius ar kitokius sprendimus. Geriausia yra tada, kai tėvai ir paaugliai nesistengia vieni kitiems primesti savo nuomonės, svarsto ir tariai kartu. Šiluma ir emocinis artumas, tarpusavio supratimas, palaikymas, labai svarbus veiksnys šeimoje, tuomet tėvai iš vaikų sulaukia analogiškų jausmų“ (Šarkiūnienė 2005, 26).

Tardami žodį „šeima“, mąstome apie tėvą ir motiną, jų vaikus ir kitus artimiausius giminaičius, tačiau pasitaiko ir nepilnos šeimos modelis, kai joje nėra vieno iš šeimos nario – tėvo ar motinos. Nors visuomenėje vyrauja nuomonė, kad paauglys, augdamas ir ugdomas nepilnoje šeimoje, rečiau patiria šiltą ir jausmingą aplinką, tačiau, anot psichologo J. V. Udzilos, „šeima kaip sistema (tėvai ir vaikai) yra sudaryta iš posistemių: tėvų (tėvo ir motinos santykių), tėvo ir vaikų, motinos ir vaikų, brolių ir seserų. Svarbiausia šeimoje tarp posistemių išlaikyti pusiausvyrą, patenkinti visų poreikius, būti bendraujančiais vienas su kitu, rodančiais dėmesį vienas kitam, būti prisirišusiems ir kartu siekiantiems savarankiškumo bei autonomijos“ (Udzila 2012, 49). Remiantis šia nuomone, galima suvokti tai, kad ir nepilnoje šeimoje tėvui ar motinai turint pakankamai motyvacijos ir įgūdžių, įmanoma kurti saugią namų atmosferą, kuri būtų palanki asmens savarankiškumui ir ugdymui, kylančius konfliktus šeimoje spręsti pagarbiai, padėti paaugliams mokytis komunikuoti ir adaptuotis socialinėje aplinkoje. Taip pat neretai likus vienam iš tėvų ir šeimoje esant vyresniesiems vaikams, jie gali padėti tėvams pasirūpinti bręstančiais paaugliais ar mažaisiais šeimos nariais.

Minėtina, kad pereinant į suaugusiųjų pasaulį formuojasi ir kitoks laimės suvokimas, nes, pavyzdžiui, „vaikas, dar nedaug turintis prisiminimų, gyvena tuo, ką jam teikia dabarties akimirka, dabar patiriamas malonumas ar skausmas lemia jo bendrą savijautą, jo pasitenkinimą ir nepasitenkinimą gyvenimu. Tačiau kitaip yra suaugusiems žmonėms – tik labai intensyvūs malonumai ir skausmai gali užvaldyti visą jų sąmonę“ (Tatarkiewicz 2016, 174). Besiformuojant paauglio asmenybei ir laimės suvokimui, anot Tatarkievičiaus, svarbiausias yra būtent artimų žmonių indėlis, šeimos, nors kartais ir nepilnos turėjimas, nes būtent joje kuriama laimė veikia kitų žmonių, šiuo atveju – paauglių laimės suvokimą. Svarbu pabrėžti ir tai, kad tėvai, norintys, kad jų jaunuoliai jaustųsi laimingi, ir patys šeimoje turėtų jaustis puikiai, nes „kai kurių žmonių laimė yra tiesiog būtina žmogaus laimei, būtent – jo artimųjų laimė“ (Tatarkiewicz 2016, 164). Be to, lenkų filosofas pabrėžia ir tai, kad tėvams vertėtų daugiau stengtis puoselėti laimę savo šeimoje, o ne svetimame žmonių rate, nes kitų laimė, net būdama žmogui reikalinga „nėra reikalinga tiek, kiek sava, ir tuo mažiau reikalinga, juo tolimesni yra žmonės“ (Tatarkiewicz 2016, 165). Šie mokslininko įvardyti argumentai atspindi kokį virsmą patiria paauglys pajausdamas ir suvokdamas laimės prasmę.

Šeimos svarbą ir jos turėjimo laimę jaunimo gyvenime galime išvelgti ir paauglių prozos kūriniuose, o šiuo atveju verta dėmesio yra švedų rašytojos A. Lindgren knyga *Mes Varnų saloje*. Nors kūrinys skirtas ūgtelėjusiam paaugliui, gebančiam skaityti ir suvokti kūrinio prasmę, apysakoje randamos ir dailininkės Ilunos Vikland nespaltotos iliustracijos, suteikiančios knygai žaismingumo.

Knygoje pasakojama, kaip tėvas, rašytojas Melkeris Melkersonas su keturiom atžalom – paaugliais Malina, Pelia, Juhanu ir mažuoju Niklu iš Stokholmo – atvyksta vasaroti į Varnų salą. Svarbu pabrėžti tai, kad šiame realistiniame kūrinyje matoma psichologų analizuota situacija, kai vaikai gyvena nepilnoje šeimoje, nes keturis vaikus augina tik tėtis, o mama mirusi. Beje, svarbu tai, kad šios šeimos vaikams yra labai malonu ir tinkama augti su „tėviškumo“ bruožų turinčiu tėčiu, kuris yra apibūdinamas kaip tėvas, jaučiantis pareigą, atsakomybę, rūpestį, meilę savo vaikams. Nors neretai visuomenėje vyrauja jau minėtas stereotipas, kad vaiko pasaulyje, ugdyme svarbiausią vaidmenį atlieka mama, tačiau mokslininko T. Ptakausko teigimu, „tėvystė ir būtent tėviškumo savybė turi vaidinti vaiko gyvenime ne mažiau svarbų vaidmenį nei motinystė“ (Ptakauskas 2013, 16).

Nors Melkerio šeimos atžalos nėra dideli neklaužados, tačiau vasarojant Varnų saloje pasitaiko ir išdaigų, kurioms vykstant puikiai atsiskleidžia tėvo rūpestis ir meilė vaikams. Pavyzdžiui, vieną dieną Niklas ir Juhanas nusprendžia su savo draugėmis Tedi ir Fredi paplaukioti valtimi jūroje, tačiau šį nuotykį aptemdo ore pasklidęs rūkas. Vaikai, patekę į pavojų, nesugeba patys grįžti namo ir įstringa valtyje, jūros pakraštyje. Tėvas Melkeris, nesulaukęs savo berniukų,

išsigąsta ir pakvaišta: „Kai kas nors atsitinka tavo vaikams, tada, atvirai šnekant, tu tiesiog kvanktelėjai, – pasakė Malina“ (Ten pat, 68). Šeimos galva rengiasi sukviesti visas muitines, stotis, švyturių tarnautojus, malūnsparnius, sanitarinius lėktuvus dėl to, kad kuo greičiau būtų surasti jo vaikai. Melkeris jaučiasi beviltiškai ir smerkia save, kad dingo jo vaikai, nes „tėvas už savo vaiką turi būti atsakingas nuo pat jo gimimo momento“ (Ptakauskas 2013, 4). Svarbu ir tai, kad ne tik Melkeris, bet ir Malina jaudinasi dėl dingusių Johano ir Niklo. Mažiausias šeimos narys Pelia taip pat sielvartauja ir į jūrą meta akmenuką su viltimi, kad jo broliai atsiras: „Aš noriu, kad mano broliai, paklydę jūroje, kuo greičiau sugrįžtų“ (Lindgren 1999, 72). Berniukas ne tik tyliai meldžiasi už brolius, bet ir guodžia savo mylimiausią tėtį: „Jam buvo aišku, jog suaugusius žmones retkarčiais irgi reikia paguosti, užtat nė žodžio nesakęs priėjo prie Melkerio ir apsikabino jam kaklą“ (Ten pat, 71). Vis dėlto berniukams išsigelbėjus ir grįžus į prieplauką valtimi, tėvas Melkeris netveria džiaugsmu, kad jo brangiausi berniukai vėl yra kartu: „Melkeris išvydo pražuvusius sūnus gyvut gyvutėlius ir susuptus į antklodes, ašaros paplūdo jam iš akių, išibėgėjęs jis liuoktelėjo į valtį, norėdamas priglausti juos prie savo tėviškos krūtinės. Jis buvo toks laimingas, kad kailyje netvėrė“ (Ten pat, 85).

Pabrėžtinas ir tėvo bei vaikų laisvalaikio leidimas kartu. Melkeris nepamiršta su vaikais linksintis, rodyti jiems pasaulio grožį, džiaugsmą, o ir pats nori kartais pasijusti vaiku. Anot psichologės Daivos Bumblytės, „daugiau laiko su tėvais praleidžiantis paauglys jaučiasi svarbus ir vertinamas, o tai prisideda prie jo savivertės stiprinimo, paaugliai lengviau susiranda draugų, geriau jaučiasi įvairiose stresinėse situacijose, gali lengviau apginti savo nuomonę, kartu praleistas laikas tampa prevenciniu veiksmu, mažinančiu tikimybę, kad jaunuolis įsivels į kokią nors rizikingą veiklą“ (Bumblytė, 2018). Melkerių šeima Varnų saloje kartu pramogauja ne tik vasarą, kai tėvas su vaikais žvejoja, bet ir žiemą sukasi rogutėmis ant ledo: „Melkeris pats džiūgavo labiau už savo vaikus, skriedamas rogutėmis, o kai visi paskui sugrįžo namo raudonais kaip žieminiai obuoliukai skruostais, Malina pavaišino juos virta menke su garstyčių padažu“ (Lindgren 1999, 181).

Melkeris, nors ir yra gana atlaidus ir leidžia vaikams linksintis, skiria laiko jiems, tačiau nepamiršta ir tinkamai auklėti savo berniukų, nes, kaip teigia mokslininkai, „tam, kad berniukas būtų vyriškai pasitikintis bei siektų žinių, jo identifikacijos modeliu turi būti vyras <...> vyro modelį turi atitikti berniuko tėvas, t. y. tėviškas tėvas, kuris skatina savo vaiką mokytis ir įgyti kuo daugiau žinių.“ (Ptakauskas 2013, 30). Savo mažuosius Melkeris moko tvarkytis namuose, padėti seseriai, gerbti vyresnius už save ir tiesiog mėgautis kiekviena gyvenimo akimirka, džiaugtis smulkmenomis: „Reikia džiaugtis ta diena, kurią turi. Saulėtais rytais, kaip šis, tada gyvenimas bus tik laimė, aiškino Melkeris. Pagalvok, kaip smagu išeiti su pizama tiesiai į kiemą, bristi basom kojom per žolę, pasipluskinti prieplaukoje, o paskui sėsti prie savo rankomis nudažyto stalo sode, skaityti knygą ar laikraštį ir gurkšnoti kavą, o vaikai klega aplink tave, bene daugiau gali reikalauti

iš gyvenimo.“ (Lindgren 1999, 108). Taip pat svarbu ir tai, kad tėvas nepamiršta padėkoti vaikams, juos pagirti ir tikrai jais didžiuojasi: „kartais jis galvodavo ir apie savo vaikus ir jam pačiam buvo neaišku, kaip jis galėjo susilaukti keturių tokių puikių vaikų“ (Ten pat, 135).

Ne tik tėvas Melkeris, bet ir šeimos atžalos brangina šeimos idilę, dalija džiaugsmą ir šilumą namuose, rūpinasi vieni kitais. Svarbu pabrėžti tai, kad nors kūrinyje ir nėra mamos, šeimoje yra vyriausioji sesuo Malina, kuri stengiasi savo jaunesniesiems broliams atstoti motiną ir padėti Melkeriui buityje: „Juk Malina buvo šeimos inkaras ir atrama. Nuo to laiko, kai mirė jų mama Peliai gimus, ji atstojo motiną visiems Melkersonų berniukams“ (Ten pat, 12). Anot psichologo G. Navaičio, „vyresnieji vaikai labiau sutapatina save su tėvais, taigi jie rūpinasi šeimos tradicijomis“ (Navaitis 2008). Nors iš pradžių Malinai sunkiai sekasi įsijausti į mamos vaidmenį, ilgainiui mergina puikiai susitvarko su pareigomis – plauna, skalbia, maitina ir prausia savo brolius: „Malina atnešė didįjį praustuvį ir, įgrumdžiusi į jį Peliją, ėmė iš rimtųjų šveisti“ (Lindgren 1999, 197). Būdama svarbia šeimos dalimi, paauglė nepamiršta bėdai ištikus paguosti brolius ir neretai pati išgyvena jų patirtas emocijas: „Už viską pasaulyje jai buvo brangesnis šis raudantis vargšas berniukas <...> dar toks mažas prieš didelį sielvartą. Graudu, kad negali padėti, negali paimti iš jo bent dalelės to skausmo“ (Ten pat, 246). Tačiau nepaisant visko, atsikrausčius į Dailidės sodybą, vyresnioji sesuo džiaugiasi, kad galės būti nuostabioje gamtos apsuptyje su savo brangiais broliais ir mylimiausiu tėčiu: „Tebūnie nors kažin kiek varlių šulinyje ir kažin kiek išdaužtų langų, tegul sodyba būna visai apleista, niekas netrukdytų jai būti laimingai kaip tik čia ir kaip tik dabar“ (Ten pat, 26). Beje, svarbu ir tai, kad Melkeris nepalieka Malinos vienos dirbti buities darbų ir rūpinasi savo dukra kaip ir sūnumis. Jis nori, kad jo vyriausia mergaitė jaustų jaunystės grožį, susirastų draugų ir linksmintųsi: „Gali drąsiai sukrauti visus namų rūpesčius ant mano pečių, kurgi aš rasiu didesnę malonumą“ (Ten pat, 113).

Mažiausieji kūrinio veikėjai Niklas, Juhanas ir Pelia, nors ir yra nenuoramos ir padaužos, niekada nepamiršta savo sesers. Berniukai saugo savo seserį kaip mamą, nenori, kad ji išeitų gyventi į savo susikurtą šeimą. Jie nori, kad Malina liktų su jais amžinai ir pažada sau neatiduoti sesers jokiems svetimiams berniokams: „Juhanas su Niklu spoksojo į ją tokiomis akimis, lyg šis būtų išviepęs vilko nasrus – ko čia slampinėja tokie vilkai, dar praris jų seserį, to betrūko!“ (Ten pat, 93). Savaime aišku, kad berniukai myli ne tik Maliną, bet kartu su seserimi brangina savo ištikimą, rūpestingą ir mylintį tėtį Melkerį. Pati Malina, vyresnioji dukra, savo tėtį apibūdina kaip narsų ir bebaimį vyrą, pasiruošusį apginti savo vaikus: „Malina žinojo, kad jos tėvas – narsus žmogus. Kiti gal manė, kad jis silpnavalis, vaikiškas, <...> tačiau po jo išdaigomis tūnojo kitas žmogus, stiprus ir absoliučiai bebaimis“ (Ten pat, 68).

Apskritai visi šios šeimos vaikai yra šventai įsitikinę, kad baisiausias dalykas šiame pasaulyje – nusiminęs tėtis: „Blogiausia buvo matyti, kad tėtis toks nusiminęs. Visa kita jie dar

galėjo pakelti, bet kai tėtis nuliūdęs – neįmanoma“ (Ten pat, 294). Neretai Melkersonų šeimos vaikams tenka matyti tėtį nusiminusį, nes Melkeris siekia atlikti tėvo pareigas kuo geriau ir nenuvilti savo vaikų, o už menkiausią nesėkmę ima save graužti. Svarbu pabrėžti tai, kad vaikams gana puikiai sekasi nuraminti tėtį ir vėl įžiebtį ramybės ir gerumo ugnį šeimos židinyje. Verta dėmesio yra situacija, kai Melkeris, bandydamas vaikams paruošti vakarienę, apsirinka ir maistą pagamina netinkamai. Žinoma, mažieji berniukai ir Malina ne tik kad nepriekaištauja tėčiui, bet stengiasi jį paguosti, įrodo jam, kad Melkeris – „tėviškiausias“ tėtis pasaulyje: „Mes gavom visa, kas gyvenime gražu, džiugu ir nuostabu. Iš tavęs, tik iš tavęs! Ir tu rūpinaisi mumis, o tai itin svarbu ir šį tą reiškia. Mes visada jautėm, kad tu labai mumis rūpiniesi“ (Ten pat, 297). Taip pat akcentuotinas ir dar vienas pavyzdys, kai Melkersonų šeima patenka į nepavydėtiną situaciją ir būtent vaikai išgelbėja tėvą. Knygos pabaigoje pasakojama, kad šeimą pasiekia ne kokia žinia – jų išsinuomotą Dailidės sodybą ruošiasi nupirkti visai svetimi žmonės. Be abejo, ši naujiena skauda visiems Melkersonų šeimos nariams, tačiau vienintelis Melkeris sureaguoja itin jautriai ir mąsto, kad jam nepavyko išpildyti savo mylimiausių vaikų svajonės – kiekvieną vasarą atostogauti Varnų saloje. Tėvas, žinoma, imasi atitinkamų veiksmų ir bando derėtis su pirkėjais, tačiau jam sekasi ne itin gerai. Visą situaciją išgelbėja mažasis Pelia, kuriam pavyksta susitarti su sodybos šeimininke ir išgelbėti šeimos svajonę. Už Melkerio gautą stipendiją nusipirkę sodybą, džiaugiasi visi šeimos nariai, o ypač mažasis Pelia. Jis neslepia savo emocijų: „Pelia jau buvo tėviškam Melkerio glėby ir kaip įmanydamas glaudėsi prie jo širdies“ (Ten pat, 314).

Taigi, šioje knygoje netrūksta idiliškos šeimos gyvenimo situacijų, įrodančių, kad šeimoje vyrauja rūpestingo, atsakingo, mylinčio tėvo figūra. Pabrėžtina ir tai, kad kūrinys atskleidžia nors ir nepilnos, bet atsidavusios šeimos svarbą trijų paauglių gyvenimuose, asmenybių formavimo procese ir ugdyme. Neveltui knygoje visi trys paaugliai – Malina, Juhanas ir Niklas – vaizduojami kaip itin šviesios ir harmoningos asmenybės, o mažasis Pelia nors dar tik augantis, tačiau visada džiaugsmu trykštantis vaikas. Vaizduojama šeima ir atskleidžiamos situacijos parodo, kad laimingoje, demokratiškoje ir tarpusavyje sutariančioje šeimoje augdami paaugliai ir patys stengiasi dėl šeimos gerovės bei siekia bet kokia kaina išsaugoti šviesią ir šiltą šeimos idilę: „Mums, Melkersonams, Dailidės sodyboje Varnų saloje ši diena tiesiog sklidina džiaugsmo, laimės, spindesio ir linksmybės“ (Lindgren 1999, 316).

4.2. Pripažinimo ir laimės sąsajos brendimo laikotarpiu

Tarp ypač svarbių socialinių veiksnių, lemiančių paauglio asmenybės formavimąsi, didelis dėmesys kreipiamas į paauglių tarpusavio santykius ir bendravimą. Paauglio gebėjimas prisitaikyti prie sudėtingų socialinių, psichologinių ir kitų įvairių gyvenimo pokyčių yra vienas svarbiausių

asmens socializacijos sėkmingumo ir kokybės rodiklių. Svarbu tai, kad būtent bendraamžiai yra vienas svarbiausių paauglio socializacijos veiksnių. Kaip teigia V. Tatarkievičius, „žmogaus laimei įtakos turi ne tik paskirti žmonės, bet ir ištisos žmonių grupės, socialinės grupės“ (Tatarkiewicz 2016, 163). Mokslininkas pastebi, kad žmogui yra sunku būti laimingam priešiška nusiteikusiame bendruomenėje, klasėje, santvarkoje ar net atmosferoje.

Bendraamžių grupėse asmenybė gali užimti labai skirtingą padėtį, tačiau bene kiekvienas paauglys siekia įgyti pripažinimą, o neretai ir populiarumą. Kaip pastebi B. Kuzmickas, „žmonių prielankumas yra bene svarbiausia laimės sąlyga. Nuo seno žinoma, kad kitų, ypač reikšmingų žmonių palankus dėmesys, pripažinimas, meilė stiprina mūsų saugumo jausmą, pasitikėjimą savimi ir kitais, stiprina drąsą, o kartu didina laimę“ (Kuzmickas 2001, 103). Kai kuriais atvejais norėdamas ir bet kokiais būdais siekdamas populiarumo tarp bendraamžių, paauglys tampa pernelyg paklusnus ir priklausomas nuo kitų, nes stengiasi būti toks, elgtis taip, kaip, jo supratimu, pageidauja aplinkiniai. Tačiau filosofas V. Tatarkievičius pabrėžia, kad „laimei reikia laisvės, o kiekviena priklausomybė mažina laisvę“ (Tatarkiewicz 2016, 163). Mokslininkas taip pat pabrėžia, kad neretai tas, kuriam reikia išorinių dalykų, pripažinimo, populiarumo bei idealų nėra laisvas, o kartu ir laimingas. Svarbu ir tai, kad šiuolaikiniame pasaulyje gana dažnai paaugliai būna išstumiami iš bendraamžių grupių dėl įvairių priežasčių, tokių kaip bendravimo trūkumas, emocinis nestabilumas, nuomonės išsiskyrimas, nepalankios gyvenimo sąlygos.

Dažnai bendraamžių atstūmimas ir su tuo susijęs laimės trūkumas siejamas su paauglių sveikatos ypatumais. Sirgdamas ir dėl ligos susidurdamas su psichologiniais ir socialiniais, bendravimo sunkumais paauglys jaučiasi ne toks kaip bendraamžiai, nepripažintas, nelaimingas, nes kaip teigia V. Tatarkievičius, tik tinkamas „organizmo funkcionavimas, jo veikimo pilnatvė ir įvairiapusiškumas kuria ypatingą „organinį“ malonumą, ypač kai organizmas yra jaunas, kupinas jėgų ir sveikatos“ (Tatarkiewicz 2016, 216).

Sergantis paauglys, kuris susiduria su komunikavimo sunkumais, neretai yra atstumiamas ir dėl išvaizdos ypatumų. Dažniausiai tai nutinka dėl ypač rimtų sveikatos sutrikimų, kai pakinta žmogaus išvaizda. Kaip teigia psichologas B. Kuzmickas, šiame pasaulyje daug ką nulemia išvaizda, nes būtent ji yra „pati „atviriausia“, matomiausia, reprezentatiškiausia individualybės pusė“ (Kuzmickas 2001, 42). Todėl dėl ligos neturėdamas atitinkamos, visiems priimtinos išvaizdos paauglys tampa ir jaučiasi mažiau vertinamas ir pripažįstamas draugų, neretai tokiam paaugliui priskiriami neigiami elgesio polinkiai, o tai „tokiems paaugliams gali sukelti bendravimo sunkumų, perdėtą drovumą, viešumos baimę, bet kartais ir visai priešingą nuostatą – įžūlumą ir agresyvumą, kaip atsaką į jaučiamą aplinkinių šališkumą“ (Kuzmickas 2001, 43). Svarbu paminėti tai, kad paauglio grožis, nors dažniausiai yra labai svarbus norint pasiekti kitų žmonių palankumą, tėra išviršinis, pasyvus individualybės požymis. Anot B. Kuzmicko, „gyvenime kur kas daugiau lemia

charakteris, protas, veiklumas bei kitos dvasinės savybės“ (Kuzmickas 2001, 44). Be to, derėtų prisiminti ir tai, kad dažniausiai atitinkama išvaizda neapdovanoti paaugliai turi labai išskirtinių sugebėjimų ir stebina kitus savo originaliomis idėjomis. Be abejo, minėtina, kad nors ir kitokios išvaizdos paaugliui sunku pritapti prie bendraamžių, neretai atsiranda priimančių, vertinančių draugų, kurie pripažįsta sergantį paauglį, suteikia jam pagalbą ir neįkainojamą bendravimo ir draugystės malonumą.

Sergančių vaikų likimai ir gyvenimo būdas aptariami daugelio specialistų, bet neretai tokie vaikai ir jų istorijos perteikiamos ir literatūros kūriniuose. Vienas iš jų – L. Varslauskaitės knyga *Mano didelis mažas aš*. Priešingai nei kitos analizuotos knygos, ši knyga nėra iliustruota. Ryškus yra tik jos viršelis, kurį sukūrė dailininkė Jurga Šarmavičiūtė. Svarbu tai, kad nors knyga ir nepasižymi detaliomis iliustracijomis, tačiau tekste randami kai kurie dėmesį atkreipiantys kalbos elementai – padidintos raidės, teksto išskyrimas kursyvu, schemos, šnekamosios kalbos žodžiai.

Knygoje *Mano didelis mažas aš* pasakojama apie penkiolikmetį berniuką Benediktą, kuris serga Dauno sindromu ir dėl to išsiskiria iš kitų bendraamžių. Ši knyga tarsi susideda iš dviejų dalių. Pirmoje dalyje – pradžia, kurioje pasakojama apie ligą ir sunkias Benedikto gyvenimo akimirkas. Mažasis knygos herojus, sirgdamas sunkia liga jaučia, kad yra pašepiamas, išskirtinis blogąja prasme: „Mano gyvenime elementarūs dalykai jau seniai yra įgavę begalę naujų prasmų, ir pašaliniams žmonėms, ypač tokio jauno amžiaus, aš dažniausiai būnu „daunas“, „idiotas“, „atsilikęs“, „durnelis“. Retesnėmis progomis būnu išvadinamas „storu“, „klišu“, „kreivu“, o itin retomis, tikriausiai tik per šventas Kalėdas bei Velykas, „dunduku“ (Varslauskaitė 2016, 81). Psichologės Misiūnienės teigimu, tokia aplinkinių netolerancija gali emociškai pažeisti paauglį, nes „subjektyvus savęs, kaip sergančiojo (kartu ir „kitokio“, „riboto“) vertinimas, neretai sukelia sergančiam paaugliui daug neigiamų išgyvenimų: išskirtinumo, socialinio apleistumo, kaltės, gėdos, liūdesio, nerimo jausmus“ (Misiūnienė 2009, 48). Svarbu tai, kad knygos herojus patiria ir nemažai patyčių mokykloje. Paaugliai nevengia tyčiotis ir berniuko ir garsiai apie tai kalba: „Patylėkit, jis užimtas. Ką, nematėt, vaikšto už rankučių su mama“ (Varslauskaitė 2016, 69). Benediktas ne tik jaučia atskirtį, bet pastebi ir pavydi aplinkinių žmonių, o ypač jo bendraamžių aprangos, maisto valgymo įpročių, bendravimo įgūdžių, svajonių. Įdomus dalykas, kad berniukas, pasakodamas apie savo ligą ir kasdienybę, nesistengia paslėpti savo vienintelės svajonės: „Aš irgi turiu svajonių, tiksliau vieną, kurios trokštu karščiau, nei pasiversti šikšnosparniu, karščiau, nei paspausti ranką savo tėvui, – trokštu būti toks kaip visi“ (Varslauskaitė 2016, 19).

Knygos pradžioje atkreipiamas dėmesys ir į Benedikto šeimą, kurios nariai berniuku rūpinasi besąlygiškai, nori, kad jis jaustųsi mylimas ir laimingas. Berniuko artimieji stengiasi, kad Benediktas įsiliėtų į mokyklos aplinką, padeda jam mokytis, ragina dalyvauti mokyklos renginiuose. Toks šeimos narių palaikymas ir parama itin vertingi ir reikalingi dalykai, nes „vaiko ir

paauglio tėvai / globėjai turėtų rūpintis ne tik vaiko ir paauglio sugebėjimais ir žinių lygiu, bet ir užklasine veikla, vaiko ir paauglio bendravimu su bendraamžiais ir mokytojais bei įvertinti jo emocinę būseną mokykloje“ (Širvinskaitė 2016, 44). Žinoma, Benediktas džiaugiasi, kad jį priima jo šeima, tačiau paaugliui svarbus ir aplinkinių, o ypač bendraamžių pripažinimas: „Aš dabar turėjau norėti jausti norą pritapti prie bendraamžių ir būti pastebimas merginų“ (Varslauskaitė 2016, 31).

Būtent tokias savęs ieškojimo ir pritapimo problemas atskleidžia antroji knygos dalis – pasakojimas apie naktinį penkiolikmečio Benedikto nuotyki. Berniukas, kaip ir kiti mokyklos paaugliai, ruošiasi dalyvauti kasmetiniame mokyklos karnavale – perka kostiumą, batus ir siekia priblokšti visus susirinkusiuosius. Svarbu tai, kad nors Benediktas ir įnirtingai ruošiasi šventei, tik atvykęs į mokyklą, jis iškart tampa lyg nematomas – jį atstumia kiti paaugliai, neturi noro su juo bendrauti: „Jokio atsako. Mykolas tiesiog sulinguoja ratukuose, atsainiai pamojęs eiti vidun“ (Varslauskaitė 2016, 47). Toks vangus paauglių bendravimas trukdo berniukui įsilieti į mokyklos aplinką ir pritapti prie kitų paauglių. Svarbu tai, kad Benediktas šventėje ne tik siekia susirasti draugų. Berniukas laukia ir į vakarėlį atvyksiančios patinkančios merginos Monikos, tačiau karnavale ji nepasirodo. Tą akimirką berniukas jaučiasi ne tik atstumtas visų bendraamžių – jam svetima pasidaro aplinka ir jis nusprendžia pabėgti. Šioje situacijoje svarbu pabrėžti tai, kad Dauno sindromu sergantiems žmonėms tokie kasdieniai dalykai kaip vaikščiojimas, orientacija lauke kelia sunkumų ir pavojų, neretai gali tapti iššūkiu ar mirtinu pavojumi. Mažasis Benediktas, nusprendęs nelaukti mamos ir pasiekti namus savarankiškai, pasiklysta tamsiame miesto parke, sutrinka, tačiau džiaugiasi gavęs bent truputį laisvės savo sunkiame gyvenime ir jo širdyje „suspurda mažas krykščiantis vaikas, netikėtai radęs stebuklingą raktelį nuo paslaptingos magiškos skrynutės“ (Varslauskaitė 2016, 63).

Pabrėžtina tai, kad tą vakarą parke, Benediktui atsitinka vienas svarbiausių dalykų jo gyvenime – geranoriškas bendravimas ir ilgai lauktas pripažinimas. Klaidžiodamas po tamsią teritoriją, berniukas sutinka garbaus amžiaus senolį, kuris maloniai pasisveikina su Benediktu ir net nusiima kepurę. Šis vyresnio žmogaus gestas paaugliui pasirodo neįprastas ir berniukas susimąsto: „Aš negaliu patikėti, kad jis šitaip mandagiai sveikinas su manim“ (Varslauskaitė 2016, 66). Pabendravęs su nepažįstamuoju, Benediktas sutrinka, svajoja grįžti atgal į mokyklą, tačiau pasiklysta ir neranda kelio atgal, bet parke ant suoliuko jis sutinka dar vieną nepažįstamąjį – nusiminusį, vienišą, kiek vyresnio amžiaus berniuką Oskarą. Sutiktas vaikinys iš pradžių net nesiruošia bendrauti su sergančiuoju, tačiau kai Benediktas pasako, kad pasiklydo, sutiktasis nusprendžia padėti surasti namus ir net jaučiasi atsakingas už pasiklydusį berniuką: „Klausyk, aš tave palydėsiu, antraip negalėsiu ramiai užbaigti, ką pradėjęs“ (Varslauskaitė 2016, 82). Svarbiausia šioje situacijoje yra tai, kad Benedikto naujasis pažįstamasis nesureikšmina berniuko ligos ir iškart

priima jį kaip normalų žmogų – tokį, kaip visi: „Man baisiai patinka, kad vaikinai vadina mane „žmogumi“. Tarsi tai nebūtų savaime suprantama?“ (Varslauskaitė 2016, 81). Suprantama, kad daugumos bendraamžių nuolat atstumiamam paaugliui netikėtas priėmimas ir nuoširdus bendravimas atrodo kaip neeilinis įvykis jo gyvenime, nes, anot psichologų, „vaikų ir paauglių tarpe ypač sunkiai toleruojama skirtinga išvaizda ir socialiniai įgūdžiai“ (Širvinskaitė 2016, 47).

Benediktui ir jo sutiktam vaikinui kelionė namo neprailgsta, nes Oskaras pasakoja apie savo ir paauglių gyvenimą, nelaimingus ir laimingus nutikimus, šeimą, tėčio netektį, mokyklą ir kitas, Benediktui įdomias ir neįprastas istorijas. Taip pat vyresnysis draugas mėgsta prisigalvoti įvairių linksmų užsiėmimų. Vienas iš jų – sūpynės, ant kurių supasi ir Benediktas: „Įsisiūbuoju aukštai. Girdžiu, kaip aimanuoja metalas. Mane užplūsta ramybė, tarsi būčiau vėl penkiametis, dar nepažinojęs visų keistų gyvenimo pabaisų“ (Varslauskaitė 2016, 87). Antroji Benedikto pramoga, kuri Oskarui kaip kasdiena – apipirkimas parduotuvėje. Nors abu paaugliai trokšta atsigalvinti, Benediktas baiminasi eiti į prekybos centrą, nes jaučia, kad iš jo bus tyčiojamas. Padrąsintas Oskaro, berniukas įžengia į didelę, daug žmonių talpinančią erdvę ir nusiperka gėrimų, maisto. Svarbu tai, kad kai Benediktas įveikia savo baimę, Oskaras pagiria ir pasididžiuoja savo naujuoju draugu – pavadina jį paauglių kalboje vartojamu žodžiu, svetimybė *maladiec*. Nors šio apibūdinimo Benediktas nesupranta, jis jaučiasi laimingas, kad įveikė save ir susirado draugą, kuris ne tik kad nevengia bendrauti su sergančiu paaugliu, o būdamas su juo netgi jaučiasi puikiai: „Aš sėdžiu patenkintas. <...> Gal todėl, kad esu kažkoks *maladiec*, o gal kad mano draugas pagaliau juokiasi“ (Varslauskaitė 2016, 89). Paskutinioji kelionės metu patirta pramoga – šokinėjimas per balas. Nors pradžioje Benediktas atsisako šio nuotykių ir teigia, kad jam negalima šokinėti ir sušlapti kojų, tačiau Oskarui pavyksta padrąsinti draugą ir jiedu pradeda linksmintis. Šokinėjimas per balas, atrodo toks įprastas kitiems paaugliams, Benediktui pasirodo kaip didžiausias laisvės patyrimas ir svajonės išsipildymas: „Aš krykštauju. Visai kaip mažas, vis dar Kalėdų stebuklais tikintis vaikas. <...> Aš iš naujo imu tikėti stebuklais. Vienas jų vyksta dabar – nutrūktgalviškai šokinėju per giliausias balas ir nesušlampu batų“ (Varslauskaitė 2016, 113).

Svarbu paminėti ir tai, kad Oskaras yra tikrai paslaugus ir supratingas paauglys. Kelionei besibaigiant, berniukus užklumpa dar viena smarki liūtis ir Benediktui eiti tampa vis sunkiau, tačiau Oskaras pasiūlo ant pečių panešėti sergantį draugą. Benediktui šis naujojo draugo gestas atrodo ne tik kad neįprastas, tačiau ir labai džiuginantis, kaip dar viena pramoga: „Oskarui einant dideliais, plačiais žingsniais jaučiuosi taip, tarsi būčiau vienos akimirkos karalius. Atrodo, kad visos blogybės, buvusios mano gyvenime, dabar įstrižai sugula ant šio šlapio asfalto“ (Varslauskaitė 2016, 111).

Draugams einant toliau artėja ir Benedikto namai, jis jau atpažįsta senus kelius, ir, atrodo, pats gali pareiti į namus, tačiau berniukas nenori atsisakyti Oskaro kompanijos. Benediktas tik

svajoja praleisti kuo daugiau laiko su bendraamžiu, kuris jį laiko normaliu paaugliu: „Aš net nebežinau, kodėl jis mane vis dar lydi namo, kai kelias jau toks akivaizdžiai aiškus, lyg gerai išmokta pamoka. Jo ir neklausiu, tiesiog džiaugiuosi. Vėl nustuju skubėti. Namų penkiaaukštį mintyse noriu pastumti tolyn it plastikinį „Monopolio“ bokštelį, pailginti kelią ir laiką“ (Varslauskaitė 2016, 104). Priartėjus prie namų, Benediktas nors ir nenori atsisveikinti su vieninteliu savo draugu, tačiau jam tenka tai padaryti. Svarbu tai, kad po vakaro nuotykių su Oskaru, sergantis paauglys mato save visiškai kitokį, labiau pasitiki savimi, aplinka: „Tą akimirką man pasirodo, kad esu laimingas toks, koks esu“ (Varslauskaitė 2016, 129). Taip pat Benedikto gyvenime ypatingas ir jo šešioliktasis gimtadienis, nes jis gauna futbolo batelius ir laišką nuo savo vienintelio draugo Oskaro. Benediktas netveria džiaugsmu atplėšęs dovaną ir perskaitęs laišką, kuris sergančiam paaugliui suteikia dar daugiau pasitikėjimo savimi ir laimės. Laiške Oskaras pabrėžia, koks didelis žmogus yra Benediktas, o svarbiausia, kad ir pats berniukas pripažįsta, kad pasikeitė ir šaukia beprotiškam pasauliui, jog yra laimingas.

Taigi, analizuotina knyga ir mokslininkų mintys tik patvirtina tai, kad ir sergančiam paaugliui svarbu tenkinti savo poreikį bendrauti, siekti draugų pripažinimo. Knygos *Mano didelis mažas aš* pagrindinis herojus Benediktas ir jo gyvenimo istorija parodo, kaip svarbu turėti šalia draugą, kuriuo galima pasitikėti ir kuris priima tave kaip lygų. Toks nuoširdus bendravimas, pripažinimas ir nuotyčiai suteikia sergančiam paaugliui pasitikėjimo savimi, drąsos, o svarbiausia – laimės.

4.3. Paauglių meilė ir laimė

Anot psichologo A. Paškaus, žodis meilė „vieniems reiškia biologinį įtampos atleidimą susiliečiant kūnams; kitiems – dvasios pakėlimą sielų bendrystėje“ (Paškus 1995, 48). Svarbu ir tai, kad meilė vieniems gali būti spontaniška emocinė reakcija, siejama su liguista priklausomybe, o kitiems – neišskiriama asmenų vienybė, susijusi su laimės ekstaze.

Galima pastebėti, kad šitaip skirtingai meilė suvokiama ir paauglių tarpe. Nėra abejonių, kad tikriausiai kiekvienas jaunas žmogus siekia susirasti sau artimą sielą ir patinkantį žmogų, su kuriuo galėtų dalintis vienu gražiausių jausmų pasaulyje – meile, kuri „nepaprastai sustiprina džiaugsmą ir <...> sklidinai užpildo sąmonę“ (Tatarkiewicz 2016, 222). Siekiant meilės paauglystėje, viena vertus, svarbu tampa tai, kokia yra žmogaus išvaizda. Jeigu paauglys nepasižymi patrauklia išvaizda tai, anot B. Kuzmicko jis „nepasitiki savimi, yra pasyvus ir susikaustęs“ (Kuzmickas 2001, 103). Tokiam paaugliui nėra lengva susipažinti ir kurti artimus santykius su priešingos lyties atstovu. Kita vertus, esama ir tokių paauglių, kuriems svarbi žmogaus turininė elgesio pusė, jo charakterio bruožai, patirtis, pomėgiai, sakomos mintys, reiškiami jausmai. Tokiu atveju, nėra labai svarbi priešingos lyties žmogaus išvaizda, pats grožis įžvelgiamas žmogaus dvasiniame pasaulyje, nes

„graži išvaizda, kaip ir kiekvienas kitas išviršinis dalykas, yra apgaulingas, nepatikimas, netgi klastingas pranašumas“ (Ten pat, 44). Graži išvaizda ir pirmasis įspūdis pamačius žmogų neretai siejami su susižavėjimu, o artimesnis žmogaus pažinimas – su prisirišimu, meile ir saugumo jausmu. Kaip teigia B. Rusellas, būtent „pririšimas, meilė kaip abipusis dviejų žmonių susidomėjimas viena kitu – ne vien kaip priemone savo gėriui, bet kaip deriniu bendram gėriui – yra vienas svarbiausių tikrosios laimės bruožų“ (Russell 1999, 148). Mokslininkas pabrėžia, kad vieninteliai lyčių santykiai turintys vertę yra tie, kuriuose vyrauja vidinis tarpusavio pažinimas, nėra uždaramo, slaptumo.

Kalbėdamas apie meilės ir laimės santykį, lenkų filosofas V. Tatarkievičius išryškina tai, kad nors meilė ir neabejotinai prisideda prie žmogaus laimės, tačiau gyvenime meilė ne visada būna viena – ji gali būti susipynusi su įvairiomis aplinkybėmis. Šiuo atveju verta pakalbėti apie sunkia liga sergančių paauglių gyvenimo aplinkybes, meilę ir jos teikiamą laimę.

Siekiant analizuoti šią temą, pasirinkta amerikiečių rašytojo J. Greeno knyga *Dėl mūsų likimo ir žvaigždės kaltos*. Nors rašytojas savo kūrinuose paaugliams renkasi sunkias temas apie mirtį, vienišumą ir vienatvę, tačiau jo knygoje vyrauja ir romantinė linija. Įdomu tai, kad pagal J. Greeno sparčiai išpopuliarėjusią knygą yra sukurta ir ekranizacija², kurios režisierius – Joshas Boone'as (Josh Boone).

Pasirinktoje knygoje veikia du pagrindiniai veikėjai – šešiolikmetė Heizelė ir septyniolikmetis Ogastas. Svarbu paminėti tai, kad abu jie serga skirtingomis vėžio formomis. Heizelė serga skydliaukės vėžiu, kuris persimetė į plaučius, o Ogastas serga osteosarkoma (kaulų vėžiu), kuri jau pareikalavo vienos kojos amputacijos, taigi, vaikas vaikšto tik protezo pagalba.

Heizelė ir Ogastas pirmąsyk susitinka sunkiai sergančių vaikų Tarpusavio paramos grupėje ir šis susitikimas pakeičia abiejų gyvenimus. Svarbu paminėti tai, kad onkologinėmis ligomis sergantys paaugliai neabejotinai susiduria su pakitusios išvaizdos problemomis, o „dėl gydymo pakitusi išvaizda lemia augantį nepasitikėjimą savimi, nepritaipimą prie bendraamžių, bendravimo ir elgesio problemas (Rekašiūtė; Banienė 2016, 12). Nepaisant to, Heizelė susižavi Ogastu vos tik pamačiusi jį: „Klausykite, turiu pasakyti, jis buvo žavingas. Jei nuo tavęs nenuleidžia akių nežavingas berniukas, geriausiu atveju nesmagu, blogiausiu – savotiškas įžeidimas. Bet kai spoks žavingas berniukas... hm.“ (Green 2015, 16). Tą patį galima pasakyti ir apie Ogastą, kuris neatitraukė nuo Heizelės akių viso susitikimo metu, o jiems pradėjus bendrauti režė merginai komplimentus: „Esi gražuolė. Man patinka žiūrėti į gražius žmones, todėl neseniai nutariau nedrausti sau kuklių gyvenimo malonumų“ (Ten pat, 22). Nors matoma, kad abu jie žavisi vienas kitu, tačiau neretai jie išgyvena bendraamžių ir aplinkinių žmonių užuojautos žvilgsnius. Tiesa yra tokia, kad vėžiu sirgti yra tolygu turėti fizinę negalią, visi žiūri į tave su užuojauta ir nesupranta, kad

² <https://filmux.org/4294-del-musu-likimo-ir-zvaigzdes-kaltos-the-fault-in-our-stars-2014.html>.

užuojautos tau reikia mažiausiai. Netgi negali normaliai bendrauti su sveikais draugais, kadangi jie bijo kažkaip tave užgauti žodžiais. Tokia biologinė ir, anot Tatarkievičiaus, neišvengiama laimės kliūtis kaip liga ir dėl jos pakitusi išvaizda, trukdo paaugliams išvengti aplinkinių reakcijos. Būtent todėl Heizelė ir Ogastas, pamatę vienas kitą, jaučiasi pakylėti, nes jų žvilgsnius lydi ne kas kita, o susižavėjimas.

Atrodytų, kad susižavėję paaugliai iš pradžių nėra drąsūs, o tuo labiau pasiryžę surasti artimą sielą, nes abu suvokia, kad toji draugystė labai trapi ir ji gali baigtis bet kurią dieną. Nepaisant to, jaunuoliai tampa draugais, nes neretai „vėžiu sergantys paaugliai bendraamžių ir šeimos narių paramą vertina kaip vieną esminių faktorių, padedančių nepalūžti“ (Rekašiūtė; Banienė 2016, 9). Nors Heizelei ir Ogastui labiausiai kovoti su liga padeda tėvai, tačiau paaugliai slapta svajoja ir apie draugystę, artimą ryšį su priešingos lyties atstovu ir realiame gyvenime: „Jis flirtavo kiekvienu skiemeniu. Dievaži, mane jaudino. Net nežinojau, kad berniukai gali mane jaudinti – na, tik ne realiame gyvenime“ (Ten pat, 22). Verta pabrėžti, kad tapę draugais Heizelė ir Ogastas suteikia vienas kitam galimybę ne tiek rimtai žiūrėti į savo ligą, nepasiduoti blogoms mintims ir emocijoms, ieškoti laimės būnant kartu, nes, anot B. Kuzmicko, „siekiant laimės svarbu, kad žmogus pats netinkamai savo jausmais ir mintimis nedidintų sau skausmo, neardytų savo laimės“ (Kuzmickas 2001, 84). Susidraugavę vienas su kitu, Ogastas ir Heizelė pamažu suvokia, kad mirtina liga ne tik kad negali kliudyti tarpusavio draugystei, bet ir gali padėti išgyventi sunkumus.

Nuo susipažinimo dienos Heizelės ir Ogasto draugystė nenutrūksta ir net perauga į šiltesnius jausmus, o vėliau ir į meilę. Paaugliai daug kalbasi telefonu ir tai yra bene maloniausia dienos dalis: „Ryšio linijoje stoji tylą, bet jis nenutrūko. Jaučiausi, lyg Ogastas būtų mano kambaryje, su manimi, tačiau netgi geriau: tarsi aš nebūčiau savo kambaryje ir jis nebūtų savo, o abu būtume kartu kažkokioje nematomoje išretėjusioje trečioje erdvėje, kurioje apsilankyti galima tik telefonu“ (Ten pat, 69). Verta paminėti ir tai, kad kai nekalba telefonu, paaugliai susitinka ir leidžia laiką kartu. Neretai jie būna namuose pas Ogastą ir Heizelę, o būdami kartu jaučiasi gyvenantys kitame pasaulyje: „jausmas buvo toks, lyg mes vėl būtume atsidūrę toje dar nesukurtoje trečioje erdvėje, vietoje, kur man labiausiai patiko lankytis kartu su juo“ (Ten pat, 108). Heizelė ir Ogastas turi ir bendrą pomėgį, kurių vienas – skaitymas. Būdami kartu jie skaito, dalijasi savo mintimis ir meiliai klausosi vienas kito: „Jam skaitant aš įsimylėjau taip, kaip žmogus užmiega: pamažu, paskui staigiai – ir viskas“ (Ten pat, 113).

Kadangi abu paaugliai serga, savo meilę jie paverčia rūpesčiu vienas kitu, o neretai ir rizika, nes „meilė, prisirišimas paveikia žmogų taip, kad jis drįsta rizikuoti. Pati teikiama meilė turi būti stipri, o ne baikšti“ (Russell 1999, 145). Kadangi mergina ne vieną kartą atsiduria ligoninėje nuo stipraus galvos ar kitokio skausmo, Ogastas lanko Heizelę ir nori kuo daugiau laiko praleisti su ja, o ir merginai mylimojo apsilankymai tikrai patinka: „Stengiausi žiūrėti jam į akis, nors jos buvo

tokios gražios, kad ilgai negalėjai atlaikyti jų žvilgsnio“ (Ten pat, 100). Žinoma, ir pati Heizelė padeda Ogastui kovoti su liga, nuvyti į šalį neigiamas mintis, o ištikus bėdai skuba pas Ogastą, nors ir pati sunkiai serga ir ne visada turi galimybę ištrūkti iš namų.

Pabrėžtina, kad vaikinai yra ne tik įsimylėjęs Heizelę ir nori atsako iš jos, bet ir siekia rūpintis mergina, jos svajonėmis. Vaikinas džiaugiasi, kai Heizelė laminga, nes juk neretai „užtenka matyti kitą žmogų laimingą, kad tai džiugintų. Mat laimė kuria laimės atmosferą, persiduoda vieniems iš kitų“ (Tatarkiewicz 2016, 165). Kadangi Heizelė, kaip ir Ogastas, labai mėgsta skaityti knygas, vaikinai sugalvoja suorganizuoti jų kelionę į Amsterdamą ir susitikimą su jos mėgstamiausios knygos autoriumi. Heizelės tėvai neturi pinigų, kad galėtų dukrą išleisti į kelionę, tačiau Ogastas pasiryžęs išpildyti mylimosios norą ir pažada ją nuvežti į šį susitikimą. Heizelė, žinoma, netveria džiaugsmu: „Dieve, tu tikrai geriausias pasaulyje“ (Ten pat, 84). Gavus gydytojo leidimą keliauti, Heizelė į kelionę pasikviečia mamą ir jie visi trys skrenda lėktuvu į Amsterdamą. Vykdami į kelionę, Heizelė ir Ogastas suvokia, kad jų susižavėjimas vienas kitu perauga į tikrą meilę, tačiau šį kartą tik Ogastas pasiryžta garsiai apie tai prabilti: „Aš tave myliu ir neketinu atsisakyti paprasto malonumo sakyti tiesą. Aš tave myliu ir žinau, jog meilė yra tik šauksmas tyruose, o užmarštis neišvengiama ir visi esame pasmerkti, ir ateis diena, kai visi mūsų darbai virs dulkėmis, žinau, jog saulė praris vienintelę mūsų turimą žemę, ir vis tiek tave myliu“ (Ten pat, 136). Heizelė šį kartą delsia išsakyti savo jausmus, tačiau jau kitą jų kelionės dieną, Ogastui pabučiavus Heizelę, mergina suvokia, kad meilė tarp sergančių irgi egzistuoja ir ji neabejinga šiam vaikinui: „Kai jo praviros lūpos prigludo prie mano, man užėmė kvapą, bet kitaip, naujai ir žavingai. Erdvė aplinkui išgaravo, ir vieną nežemišką akimirką man tikrai patiko mano kūnas: šis vėžio suėstas daiktas, kurį tąsai kelerius metus, staiga pasirodė esąs vertas kovos, vertas drenažo vamzdelių, kraujagyslių ir kateterių ir nepalijamam jį fiziškai išdavinėjančių auglių“ (Ten pat, 177). Tokios merginos galvoje esančios mintys perteikia laimės jausmą, kurį sergančiam paaugliui suteikia meilė, švelnumas, prisirišimas ir fizinis kontaktas su mylimu žmogumi. Po šio bučinio ir nakties, praleistos kartu, Heizelė nebeslepia savo jausmų ir tikrai nebesidrovi jų išsakyti: „Aš myliu tave, Ogastai Votersai“ (Ten pat, 180).

Nors paaugliai vienas kitą myli besąlygiškai, vieną dieną Ogasto gyvenimas nutrūksta. Jis miršta ligoninėje „kai vėžys, jo kūno dalis, sustabdė širdį, irgi jo kūno dalį“ (Ten pat, 224). Heizelė, kad ir kaip jai buvo skaudu, giliai širdyje suvokia, kad jų meilės istorija nebuvo begalinė. Mergina, išsakydama paskutiniuosius žodžius mylimajam, nesidrovi dar kartą prisipažinti meilėje: „Ogastas Votersas buvo mano gyvenimo meilė, gimusi po nelaiminga žvaigžde. Mūsų meilės istorija buvo nepaprasta, ir aš neįstengiu įterpti į ją nė vieno sakinio nepaskęsdama ašarų klane <...> nepasakosiu jums mudviejų meilės istorijos, nes <...> ji mirs kartu su mumis kaip ir turi būti“ (Ten pat, 223). Heizelė, atvirai kalbėdama apie mylimąjį, nebijo padėkoti jam už patį gražiausią, džiaugsmingiausią

laiką kartu: „Gasai, brangusis, nemoku pasakyti, kokia aš tau dėkinga už mūsų trumpąją begalybę. Per suskaičiuotas jos dienas tu dovanojai man amžinybę, ir aš tau už tai dėkoju“ (Ten pat). Po laidotuvių, tėtis, guosdamas Heizelę, paklausia jos: „Bet tikriausiai buvo laimė jį mylėti, ką?“ (Ten pat, 239), o mergina tik linkteli ir patvirtina savo meilės laimę.

Taigi, viena vertus, analizuotas kūrinys parodo biologinę ir neišvengiamą žmogaus gyvenimo kliūtį – ligą ir aplinkybes, su kuriomis susiduria sergantys paaugliai. Kita vertus, kūrinys atskleidžiama kaip Heizelės ir Ogasto meilė padeda sukurti jų laimės atmosferą ir leidžia paaugliams pajusti nors ir trumpą, bet amžinybei prilyginamą laimės jausmą.

V. IŠVADOS

Vaikų ir paauglių literatūra šiuo metu tyrinėjama įvairiais aspektais, todėl bakalauro darbo tema apie laimę vaikų literatūrinėse pasakose ir paauglių realistinėje prozoje yra aktuali ir papildanti tyrinėjimų lauką.

Nors laimę kiekvienas suvokia skirtingai, analizuoti filosofai, mokslininkai – V. Tatarkievičius, B. Rusellas ir B. Kuzmickas – vieningai laimę apibrėžia kaip įvairiapusišką ir nuolatinį pasitenkinimą gyvenimu, įvairių poreikių ir polinkių tenkinimą. Ne išimtis ir vaikai bei paaugliai, kuriems taip pat svarbu pajusti laimės kuriamą atmosferą. Nors mokslininkai mini įvairias laimės priežastis ir pabrėžia jų skirtybę, tačiau svarbiausiomis jie laiko sėkmingą šeimą, gerus žmonių tarpusavio santykius, meilės jausmą, saugumą, netgi daiktus. Filosofų teigimu, nors kiekvienas žmogus savo gyvenime siekia laimės, ne visi žino, kaip tą laimę išsaugoti, nes pasitaiko ir laimei trukdančių kliūčių, tokių kaip nerimas, baimė, skausmas, kaltė, pavydas, liga, nelaimė ir kt. Bakalauro darbe išanalizavus devynis vaikų ir paauglių literatūros kūrinius, kalbančius laimės tema, ir išskyrus penkis semantinius branduolius – šeimą, draugystę, pripažinimą, meilę ir daiktus (žaislus), daromos tokios išvados.

Pirmieji du vaikų literatūros išanalizuoti kūriniai – Gintarės Adomaitytės pasakų knyga *Karuselė* (2017) ir Debi Gliori knyga *Mylėsiu tave, kad ir kas nutiktų* (2018). Šių knygų analizė atskleidžia demokratiškos, sėkmingos šeimos ir laimės neatsiejamumą. Pagrindiniai knygų personažai – vaikai – laimę supranta kaip šeimos buvimą kartu, rūpinimąsi vienas kitu, jautrią meilę. Abiejose literatūrinėse pasakose stengiamasi vaikams perteikti svarbiausias vertybes, užtikrinti jų saugumą.

Paaugliams skirtoje Astridos Lindgren knygoje *Mes Varnų saloje* (1998) taip pat įtaigiai kalbama apie šeimą. Ji išskirtina tuo, kad joje vaizduojama nepilnos šeimos situacija, nes keturi vaikai – trys paaugliai ir vienas mažametis – auga su tėčiu. Pabrėžtina, kad nors ir mama mirusi, idiliškas šeimos modelis nėra sugriautas, nes tėvas įdeda labai daug pastangų, kad vaikai būtų rūpestingai ugdomi. Melkersonų šeima ir jos gyvenimas Varnų saloje įtikina, kad sutariančioje šeimoje ne tik tėvas, bet ir bręstantys paaugliai, augantis vaikas stengiasi kurti šeimos gerovę ir dėl to visi jaučiasi laimingi.

Kiti du pasirinkti kūriniai – Evelinos Daciūtės knyga *Laimė yra lapė* (2016) ir Luiso Sepúlvedos literatūrinė pasaka *Apie žuvėdrą ir katiną, kuris išmokė ją skraidyti* (2018). Pastebėta, kad laimė šiose knygose siejama su draugyste. Reikšmingas pasakų motyvas yra ir tarpusavio tolerancijos, visokeriopos pagalbos idėja. Nors abiejose knygose draugauja vyresnis ir jaunesnis veikėjai, amžiaus skirtumas ne tik kad netrukdo personažams patirti draugystės teikiamą laimės jausmą, bet ir leidžia mokytis iš vyresnio draugo, pasitikėti juo ir jaustis saugiai.

Paaugliams skirtos Lauros Varslauskaitės knygos *Mano didelis mažas aš* (2016) pagrindinis herojus – Dauno sindromu sergantis Benediktas, kuris jaučiasi atstumtas bendraamžių ne tik dėl savo išvaizdos, bet ir dėl bendravimo įgūdžių. Netikėtai sutikus vyresnį vaikiną Oskarą, Benedikto gyvenimas pasikeičia ir tai Benediktui įrodo, kaip svarbu turėti draugą, kuriuo galima ne tik pasitikėti, bet ir jausti, kad jis priima tave tokį, koks esi. Pripažinimas suteikia paaugliui ne tik pasitikėjimo savimi, bet leidžia įveikti ir viešumos baimę, o kartu suvokti, kas yra laimė.

Meilės ir laimės tema iškyla Johno Greeno romane *Dėl mūsų likimo ir žvaigždės kaltos* (2015). Knygoje pasakojama apie du sergančius paauglius, kurie, net ir turėdami gyvenime didžiausią laimės kliūtį – ligą – nepraranda vilties ir vis dar stengiasi priimti teikiamus gyvenimo malonumus. Pagrindiniai knygos herojai – Heizelė ir Ogastas – ne tik susižavi vienas kitu, bet ir įsimyli. Judviejų istorija parodo, kad bet kokiomis aplinkybėmis, net ir sergant mirtina liga, į paauglių pasaulį atėjusi meilė gali suteikti nors ir trumpą, bet stiprią ir širdyje amžiną laimę.

Vienam svarbiausių vaikystės daiktų – žaislų – reikšmei apibūdinti pasirinktos dvi literatūrinės pasakos – Ignės Zarambaitės *Skudurinė* (2016) ir Džonio Griuelo *Skudurinės Onutės pasakėlės* (1995). Abiejose analizuotose knygose atskleista žaislo, kaip svarbiausio vaikystės daikto (atributo) svarba vaikui. Abi pasakos panašios tuo, kad jų svarbiausias motyvas yra vaiko draugystė su ypatingu žaidimo įrankiu žaislu, o konkrečiai – lėle. Abiejų kūrinių veikėjos atkuria suaugusiųjų gyvenimą savo žaidimų pasaulyje, nes rūpinasi, bendrauja su savo žaislais.

Apibendrinant pasakytina, kad vaikų literatūrinėse pasakose ir paauglių realistinėje prozoje laimė vaizduojama daugiabriauniškai. Laimės tematikos knygose svarbiausi analizės skerspjūviai yra šeima, draugystė, pripažinimas, meilė ir daiktas (žaislas). Išanalizuotos knygos įrodo, kad kiekvienas – ir mažas, ir didelis – laimę suvokia labai individualiai ir kiekvienoje laimėje pasitaiko skirtingų kliūčių bei jų sprendimo būdų. Be to, reikia akcentuoti, kad knygos, o ypač vaikų literatūrinės pasakos, yra meniškai vertingos, tinkamai iliustruotos.

VI. SANTRAUKA

LAIMĖ VAIKŲ IR JAUNIMO LITERATŪROJE

Pagrindinės sąvokos: *laimės vaizdavimas, laimės kliūtys, literatūrinė pasaka, realistinė paauglių proza.*

Laimė yra subjektyvus individo jausmas, sietinas su fiziologinių, dvasinių, komunikacinių poreikių patenkinimu, individualiomis vertybėmis ir gyvenimo sąlygomis. Ne išimtis vaikai ir paaugliai, kurie pirmiausiai pajaučia laimę, o tik vėliau suvokia tikrąją laimės reikšmę. Laimės troškimas – vienas svarbiausių vaiko poreikių, todėl jos paieškos vaikų ir paauglių literatūroje yra reikšmingas dalykas. Šio darbo tikslas – atskleisti, kaip vaizduojama laimė, išskirti jos priežastis ir kliūtis filosofiniu požiūriu bei išanalizuoti laimės fenomeną literatūrinėse pasakose ir paauglių realistinės literatūros kūriniuose.

Tyrimui atlikti buvo pasirinkti devyni lietuvių ir užsienio autorių kūriniai. Iš jų šešios vaikų literatūrinės pasakos: Gintarės Adomaitytės *Karuselė* (2007), Evelinos Daciūtės *Laimė yra lapė* (2016), Ignės Zarambaitės *Skudurinukė* (2016), Griuelo Džonio *Skudurinės Onutės pasakėlės* (1995), Luiso Sepúlvedos *Apie žuvėdrą ir katiną, kuris išmokė ją skraidyti* (2018), Debi Gliori *Mylėsiu tave, kad ir kas nutiktų* (2018) ir trys paauglių prozos knygos: Lauros Varslauskaitės *Mano didelis mažas Aš* (2016), Astridos Lindgren *Mes Varnų saloje* (1998), Džono Grino *Dėl mūsų likimo ir žvaigždės kaltos* (2015).

Bakalauro darbas yra interdisciplininio pobūdžio, nes jame remiamasi ne tik literatūros filosofijos, bet ir pedagogine ir psichologine prieigomis. Semantiniams branduoliams išgryninti naudotasi semantine-struktūrine analize, o duomenų palyginimui – komparatyvistikos metodologija. Labai svarbi teorinė atrama – Vladislavo Tatarkievičiaus veikalas *Apie laimę* (2016), Bertrando Rusello knyga *Žygis į laimę* (1999) ir Bronislovo Kuzmicko monografija *Laimė, asmenybė, vertybės* (2001).

Išnagrinėjus kūrinius, buvo išskirti laimės vaizdavimo semantiniai branduoliai – šeima, draugystė, pripažinimas, meilė ir daiktas (žaislas). Vaikų literatūrinėse pasakose vaizduojama šeimoje patiriama laimė, draugystė ir žaislas, kaip svarbiausias vaikystės atributas, žaidimo įrankis. Šie aspektai atrasti ištyrus šias knygas: Gintarės Adomaitytės *Karuselė* (2007), Evelinos Daciūtės *Laimė yra lapė* (2016), Ignės Zarambaitės *Skudurinukė* (2016), Griuelo Džonio *Skudurinės Onutės pasakėlės* (1995), Luiso Sepúlvedos *Apie žuvėdrą ir katiną, kuris išmokė ją skraidyti* (2018), Debi Gliori *Mylėsiu tave, kad ir kas nutiktų* (2018).

Paauglių literatūrinės prozos kūrinuose taip pat aktuali laimė šeimoje. Be to, paauglio laimei aktualus ir aplinkinių pripažinimas, tarpusavio meilės jausmas. Išskirti laimės motyvai vaizduojami šiuose kūrinuose: Lauros Varslauskaitės *Mano didelis mažas Aš* (2016), Astridos Lindgren *Mes Varnų saloje* (1998), Džono Grino *Dėl mūsų likimo ir žvaigždės kaltos* (2015).

Svarbu ir tai, kad vaikų ir paauglių kūrinuose vaizduojamos kliūtys, su kuriomis susiduriama šeimoje, tarp bendraamžių, draugų, mylint ar žaidimų pasaulyje, tačiau kartu ir atskleidžiama, kaip tie trukdžiai įveikiami. Bakalauro darbe dėmesio vertos ir meniškai įtaigios iliustracijos.

VII. SUMMARY

HAPPINESS IN CHILDREN AND YOUNG ADULT LITERATURE

Basic concepts: *representation of happiness, obstacles of happiness, literary fairy tale, realistic adolescent prose*

Happiness is a subjective feeling of an individual associated with the satisfaction of physiological, spiritual, communicative needs, individual values and living conditions. Children and adolescents, who first of all feel the happiness and only then realise the true meaning of it, are no exception. The desire of happiness is one of the most important needs of a child. For this reason, the search for happiness in children and young adult literature is a significant subject.

The purpose of this thesis is to reveal how the happiness is portrayed, to philosophically identify its' causes and obstacles, and to analyse the phenomenon of happiness in literary fairy tales and realistic literary works of adolescents.

Nine Lithuanian and foreign authors' works were selected for this research. This includes six children's literary fairy tales: *The Carousel* (Gintarė Adomaitytė, 2007), *Happiness is a Fox* (Evelina Daciūtė, 2016), *Rag Doll* (Ignė Zarambaitė, 2016), *Raggedy Ann Stories* (Johnny Gruelle, 1995), *The Story of a Seagull and the Cat who Taught Her to Fly* (Luis Sepúlveda, 2018), *No Matter What* (Debi Gliori, 2018) and three young adult prose books: *The Big Little Me* (Laura Varlauskaitė, 2016), *Seacrow Island* (Astrid Lindgren, 1998), *The Fault in Our Stars* (John Green, 2015).

The bachelor thesis is interdisciplinary because it is based not only on literary philosophy, but also on pedagogical and psychological approach. Semantic-structural analysis is used to purify the semantic cores and comparative methodology is used for data comparison. A very important theoretical support is the work of Wladyslaw Tatarkiewicz *About Happiness* (2016), *The Conquest of Happiness* by Bertrand Russell (1999), and the monograph *Happiness, Personality and Values* by Bronislavas Kuzminskas (2001).

The analysis of the works distinguishes these semantic cores of portraying happiness – family, friendship, recognition, love and object (toy). Children's literary fairy tales depict happiness experienced in the family, friendship and a toy as the most important attribute of childhood, the game tool. These aspects were discovered after analysing these books: *The Carousel* (Gintarė Adomaitytė, 2007), *Happiness is a Fox* (Evelina Daciūtė, 2016), *Rag Doll* (Ignė Zarambaitė, 2016), *Raggedy Ann Stories* (Johnny Gruelle, 1995), *The Story of a Seagull and the Cat who Taught Her to Fly* (Luis Sepúlveda, 2018), and *No Matter What* (Debi Gliori, 2018).

Happiness in the family is also essential in young adult literary prose. In addition, the recognition and the feeling of mutual love is also relevant to a teenager. The distinguished motifs of happiness are depicted in these works: *The Big Little Me* (Laura Varlauskaitė, 2016), *Seacrow Island* (Astrid Lindgren, 1998), *The Fault in Our Stars* (John Green, 2015).

It is also important that the obstacles portrayed in children's and young adult works are encountered in the family, between peers, friends, while being in love or in a game world, but at the same time they reveal how to overcome these obstacles. The bachelor thesis includes artistic illustrations that are worthy of attention.

VIII. ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

1. Adomaitytė Gintarė, *Karuselė*, Vilnius: Gimtasis žodis, 2017.
2. Daciūtė Evelina, *Laimė yra lapė*, Vilnius: Tikra knyga, 2016.
3. Gliori Debi, *Mylėsiu tave, kad ir kas nutiktų*, iš anglų kalbos vertė Saulius Repečka, Vilnius: Baltos lankos, 2018.
4. Green John, *Dėl mūsų likimo ir žvaigždės kaltos*, iš anglų kalbos vertė Zita Marienė, Vilnius: Alma littera, 2015.
5. Gruelle Johnny, *Skudurinės Onutės pasakėlės*, iš anglų kalbos vertė Giedrė Žmuidzinavičiūtė-Gučienė, Vilnius: Lietus, 1995.
6. Lindgren Astrid, *Mes Varnų saloje*, iš švedų kalbos vertė Eugenija Stravinskienė, Vilnius: Alma littera, 1998.
7. Sepúlveda Luis, *Apie žuvėdrą ir katiną, kuris išmokė ją skraidyti*, iš ispanų kalbos vertė Irena Plaušinaitytė, Vilnius: Nieko rimto, 2018.
8. Varslauskaitė Laura, *Mano didelis mažas Aš*, Vilnius: Alma littera, 2016.
9. Zarambaitė Ignė, *Skudurinukė*, Vilnius: Labdaros ir paramos fondas „Švieskime vaikus“, 2016.
10. Daujotytė Viktorija, *Literatūros filosofija*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2001.
11. Kubilius Vytautas, „Komparatyvistika atvirame pasaulyje“, Darbai ir dienos, Nr. 8 (17), Kaunas: KDU, 1999, p. 7–15.
12. Kuzmickas Bronislovas, *Laimė. Asmenybė. Vertybės*, Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidybos centras, 2001.
13. Mina Claudio, *Menas būti: asmens raida ir laimė*, iš italų kalbos vertė Rasa Paleckytė, Vilnius: Katalikų pasaulio leidykla, 2007.
14. Paškus Antanas, *Žmogaus meilės*, Vilnius: Katalikų pasaulio leidykla, 1995.
15. Russell Bertrand, *The Autobiography of Bertrand Russell, 1872-1914*, Boston-Toronto, 1967.
16. Russell Bertrand, *Žygis į laimę*, iš anglų kalbos vertė Zigmantas Ardickas ir Nida Norkūnienė, Kaunas: Mens sana, 1999.
17. Tatarkiewicz Władysław, *Apie laimę*, iš lenkų kalbos vertė Vyturys Jarutis, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2016.
18. Žvironaitė Loreta, *Žaidimas lietuvių vaikų poezijoje*, Kaunas: Šviesa, 2005.

19. Bumblytė Daiva, „Pažinimas kartu su tėvais – vertingiausias laikas vaikams“, 2018, [žiūrėta 2018-10-20]. Prieiga per internetą: <https://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/tevais/pazinimas-kartu-su-tevais-vertingiausias-laikas-vaikams/25234>.
20. Danėnaitė Indrė; Šeibokaitė Laura, „Draugystės požymiai ir jų struktūra viduriniojoje vaikystėje“, *Biopsichosocialinis požiūris*, 2009, p. 47–71, Nr. 4 [žiūrėta 2018-10-20]. Prieiga per internetą: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2009~1367169744118/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.
21. Krupickaitė Živilė. „Apie gražiausias 2007 m. knygas“, *Rubinaitis*, 2008, Nr. 2 [žiūrėta 2019-01-20]. Prieiga per internetą <https://rubinaitis.lnb.lt/index.php?3028339899>.
22. Ptakauskas Tomas, „Tėviškumo sąsajos su vaiko mokymosi pasiekimais“, 2013, [žiūrėta 2019-03-12]. Prieiga per internetą: http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:1955604/datastreams/ATTACHMENT_1955608/content.
23. Laužikas Jonas, „Žaislai kaip auklėjimo ir savišvietos priemonė“, sudarė Marija Nemeikšaitė, *Lietuvos vaikas*, Kaunas: Lietuvos vaiko draugija, 1934, p. 45–53.
24. Misiūnienė Vida, „Paauglių, praleidusių pamokas dėl laikino sveikatos sutrikimo, emociniai bei elgesio sunkumai“, 2009 [žiūrėta 2019-03-30]. Prieiga per internetą: <https://vb.vdu.lt/object/elaba:1935814/1935814.pdf>.
25. Mozūraitė Vita, „Paveikslų knygos mažiesiems“, *Rubinaitis*, 1996, Nr. 2 [žiūrėta 2018-12-02]. Prieiga per internetą: <http://rubinaitis.lnb.lt/index.php?855090335>.
26. Rekašiūtė Eglė; Banienė Irina „Literatūros apžvalga: onkologinėmis ligomis sergančių paauglių psichosocialiniai sunkumai“, *Visuomenės sveikata*, Kaunas: Lietuvos sveikatos mokslų universitetas, 2016, p. 8–14 Nr. 3 [žiūrėta 2019-05-06]. Prieiga per internetą: [http://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2016.3\(74\)/VS%202016%203\(74\)%20LIT%20A%20Onkologines%20ligos.pdf](http://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2016.3(74)/VS%202016%203(74)%20LIT%20A%20Onkologines%20ligos.pdf).
27. Skabeikytė-Kazlauskienė Gražina, „Kas yra laimė? (2016 m. pasakinė proza)“, *Rubinaitis*, 2017, Nr. 1 (81) [žiūrėta 2018-11-04]. Prieiga per internetą: <http://rubinaitis.lnb.lt/index.php?1276989243>.
28. Šarkiūnienė Daiva, „Paauglių santykių su tėvais ypatumai ir tapatumo raida“, 2005 [žiūrėta 2019-03-13]. Prieiga per internetą: <http://gs.elaba.lt/object/elaba:1746027/1746027.pdf>.

29. Širvinskaitė Ugnė, „Vaikų, sergančių psichikos ligomis, integracijos mokyklos aplinkoje vertinimas“, 2016 [žiūrėta 2019-04-01]. Prieiga per internetą: <https://repository.lsmuni.lt/bitstream/handle/1/32635/Magistras.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
30. Udzila Juozas Vytautas, „Tėvystės fenomenas: metodologija ir praktinis taikymas“, *Žmogus ir žodis*, 2012, p. 44–54, Nr. 4 [žiūrėta 2019-03-10]. Prieiga per internetą: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2012~1367189322369/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.
31. Urba Kęstutis, „Naujųjų laikų animalistinė pasaka (Luiso Sepúlvedos apie žuvėdrą ir katiną, kuris išmokė ją skraidyti)“, *Rubinitis*, 2016, Nr. 4 (80) [žiūrėta 2018-11-04]. Prieiga per internetą: <https://rubinitis.lnb.lt/index.php?333270385>.
32. Valančienė Raimonda, „Žaidimas – pažinimas“, 2005, p. 1–41 [žiūrėta 2019-03-03]. Prieiga per internetą: <http://gs.elaba.lt/object/elaba:1827030/>.

IX. METRIKA

Austėja Pašviestytė, *Laimė vaikų ir jaunimo literatūroje. Bakalauro darbas*, vadovė prof. dr. Džiuljeta Maskuliūnienė, Šiaulių universitetas, Regionų plėtros institutas, 2019, 51 p.

X. BIBLIOGRAPHIC DESCRIPTION

Austėja Pašviestytė, *Happiness in Children and Young Adult Literature*, academic adviser Prof. Dr. Džiuljeta Maskuliūnienė, Šiauliai University, Institute of Regional Development, 2019, 51 p.